

DATE DUE

Edv. Ehlers.

Ignis sacer et Sancti Antonij.

Ernst Bojesen · Kjobenhavn.

1893.

Edv. Ehlers.

Ignis sacer et Sancti Antonij.

Ernst Bojesen · Kjobenhavn.

1895.

Synonymer.

Latin:

Ignis divina. — Ignis S^ti^ Martialis. — Convulsio cerealis. — Epilepsia acuta epidemica. — Morbus spasmodicus convulsivus epidemicus. — Motus spasmodici vagi. — Necrosis ustilaginea. — Rheumatismus spasmodicus. — Spasmus pestilentialis.

Tysk:

Dat hillige dink. — Dat hillige (hyllige), dat bose, dat wilde, dat helsche (höllisch) vûr. — Helschvûr. — Sunte Antonies vûr. — Kromme. — Kornstaupe. — Krumme Krankheit. — Steife Krankheit. — Schwerenoth Krankheit. — Ziehende Seuche.

Krampfsucht. — Kribbel- und Krampfsucht. — Gribbelsucht. — Grinpfsucht. — Kriebelkrankheit. — Epidemischer Faulfieber.

Fransk:

Feu St. Antoine. — Feu sacré. — Maladie du fu. — Gangrène des Solognats. — Ergotisme.

Svensk:

Dragsjuka.

Islandsk:

Engingarsót?

Dansk:

Onde (ondæ, ondhe) eller ilde (illæ, yllæ) Ild (eld, eeld, yldh).

Forbemærkninger.

Det plejer at krible i mig, naar jeg hører Sangvinikerne forjætte os en Fremtid, hvor Tuberkelbacillen har udraset iblandt Menneskene, hvor Vakciner og specifike Mediciner for Alvor skulle kunne tillade dem at vorde frugtbare og mangfoldige som Stjernerne paa Himmelen og som Sandet ved Havets Bred. Jeg kommer da gerne til at tænke paa Morpionerne og synes, at vi har lang Vej hjem endnu.

Vi kende nu Morpionernes Naturhistorie og patologiske Betydning saa godt som ud og ind; vi ere ude af Stand til at tage Fejl af Diagnosen; vi besidde aldeles ufejlbarlige Midler til deres Fordrivelse; og dog ere vi i Slutningen af det 19de Aarhundrede ikke naaet videre end til at kunne konstatere disse Parasitters fortsatte Trivsel hos mindst hvert 4de—5te Individ, der undersøges paa Poliklinikkerne og til at lide den Tort, at f. Eks. Soldaterne i Helsingør og de offentlige Fruentimmer i Kiel sælge dem for 10 Øre Stykket som Præservativer mod farligere Sygdomme. Sancta simplicitas! Saa længe vi ikke have befriet Menneskeheden for Morpionerne, hvis hele Livsvirksomhed falder paa Kroppens Overflade, have vi ingen Ret til at haabe paa Befrielse for Tuberkelbacillen, der huserer i Legemets lønligste Krinkelkroge.

Men hører jeg saa omvendt Skeptikerne blamere vor Videnskab og mene, at vi i det 19de Aarhundrede med alt vort Slid og Slæb dog ikke er naaede synderlig videre, end Hippokrates og Araberne, da glæder det mig at kunne gennemblade Lægevidenskabens Annaler og læse om de Sygdomme, hvis blotte Navn i svundne Tider vakte overtroisk Rædsel, „den sorte Død“ „den engelske Sved“, „den onde Ild“, og da glæder det mig

dog at kunne pege paa de Resultater, der ere indvundne, idet Menneskeheden er bleven befriet for disse decimerende Plager.

Særlig haaber jeg, at det vil kunne glæde andre end mig selv alene at erfare lidt om de Resultater, Lægevidenskaben har tilkæmpet sig for den sidste Sygdoms Vedkommende. Som en skrækkelig Landeplage hærgede den i fugtige Somre, der fulgte efter kolde Vintre, visse Landsdele af Europa og krævede Tusinder af Menneskeliv. Takket være det 18de Aarhundredes Lægestand, hvis udmærkede ætiologiske Forskninger endnu den Dag i Dag kunne læses med stort Udbytte, blev endelig Sygdommens Afhængighed af Secale-cornutum-Svampen fastslaaet, og Rensemaskiner og Korntørring har kunnet skille os af med denne Landeplage, som i sin epidemiske Skikkelse i vor Tids Europa (Rusland undtagen) er en overordentlig Sjældenhed.

Men man beskæftiger sig ikke med Studiet af denne Sygdoms Historie uden samtidig at rejse det andet og meget nærliggende Spørgsmaal: „Men er Sæden i vore Dage da aldeles fri for Meldrøje? Kan ikke endnu den Dag i Dag i fugtige Somre efter kolde Vintre den farlige Gift spire frem i vort Brødkorn og i mindre Mængde slippe med ind i vort Brød?“ Optræder mon ikke Ergotismen i vore Dage under Symptomer, der ere saa ulige det Billede, „den onde Ild“ gav, at den moderne Læge, der ikke mere tænker paa de giftige Virkninger af Secale, et Middel, han tværtimod i det daglige Liv administrerer uden Frygt, bliver ude af Stand til at diagnosticere den Forgiftning, til hvis Symptomer han kun kender saare lidt?

Et nærmere Studium af disse Forhold har da vist mig en lille Gruppe Lidelser, der først ere opdukkede i vort Aarhundrede, men i hvilke man med større eller

mindre Tydelighed kan genkende, om ikke just Middelalderens „Ignis S^{ti} Antonii“, saa dog det 17de—18de Aarhundredes „Kriebelkrankheit“.

Og atter fristes man til at udstøde et Veraab over de kortsynede og kritikløse Læger, der uden tilstrækkeligt Kendskab til Medicinens Historie stadig driste sig til at opstille nye Sygdomstyper, selv om de aldrig have set mer end et eneste Tilfælde af Sygdommen. Hvad er vel den rette Aarsag til Overfyldningen af f. Eks. de dermatologiske Tidsskrifter[1]) med disse Masser af nye Sygdomstyper, af hvilke det almindeligvis kun falder i vedkommende Prioritetshavers Lod at se det første, sidste og eneste Tilfælde? Aarsagen er simpelthen Halvdannelse! Der er jo desværre et Mylr af Kolleger, der ere ude af Stand til at vedgaa deres diagnostiske Afmagt overfor et eller andet Sygdomstilfælde. Har Hospitalsberetningerne maaske nogen officiel Rubrik, der hedder „Diagnosis incerta“??? Burde de ikke have en saadan? Man foretrækker som oftest i slige Tilfælde at udbasune Observationen som ny og enestaaende. Et skrækkeligt Virvar i Nomenklaturen er den første og værste Følge for Dermatologien. Er det da virkelig saa svært at trække paa Skuldrene og med de forsigtige Englændere sige: „Case for diagnosis“?

En dygtig Kliniker bør dog, naar han ser et Tilfælde, han aldrig tidligere har set Magen til, raadføre sig med Medicinens Historie og dygtige Kolleger, og naar han endelig har faaet den Overbevisning, at Tilfældet er et Unikum, tage en detailleret Sygehistorie — og gemme den i sin Skuffe, indtil han faar samlet en Snes lignende Observationer hos sig selv eller andre — hellere

[1]) Fra de senere Aar f. Ex. Parakeratosis scutularis (Unna), Akrokeratoma (Neuburger), Parakeratosis variegata — Ulerythema acneiforme (Unna) o. m. a.

end at opstille en ny, mer eller mindre værdiløs, Navnepind i Flora dermatolologicas Have.

Vor Tid bør hellere stræbe at simplificere end amplificere.

Ignis sacer i Oldtiden og Middelalderen hos de medicinske Forfattere.

Bibelen har Ord, der oversættes ved Kornbrand,[1]) det er naturligvis umuligt at udrede, hvad derved forstodes. Ligeledes lader det til, at HIPPOKRATES hist og her[2]) har Beskrivelser, der kunne passe paa Ergotisme, særlig Beskrivelsen af en Epidemi Aar 436—37. I øvrigt er det naturligvis mere eller mindre haabløst i Nutiden at ville forsøge paa at udfinde, hvad de græske, romerske og arabiske Klassikere forstod under Navnet Ignis sacer.

Vi skulle dog ganske kortelig gennemløbe, hvad FUCHS[3]) har noteret derom; hans Citater bibringe os for Resten kun den Overbevisning, at Ignis sacer i Oldtiden var et ubestemt Begreb, der brugtes om Lidelser, ved hvilke man ønskede at fremhæve, at de medførte brændende Smerter samt maaske, at de greb om sig, som Ilden plejer at æde. I øvrigt er der meget ringe Lighed mellem de Sygdomme, der til forskellig Tid af de forskellige Forfattere belagdes med dette Navn.

---

[1]) Saaledes f. Eks. 5. Mose XXVIII, 22. — I Kongerne VIII, 37. — II Krønnikerne VI, 28. — Amos IV, 9 og Haggai II, 17.

[2]) Se KOBERT: Zur Geschichte des Mutterkorns. Dorpat 1893. S. 12.

[3]) Das heilige Feuer des Mittelalters. HECKERS Annalen d. gesammten Heilkunde. 28. B. Berlin 1834. S. 1.

Efter Celsus er Sygdommen en eczemlignende Lidelse. Efter Virgil's og Columella's Beskrivelser maa Betegnelsen være brugt om Miltbrand. Plinius nævner Zona som en Art af Ignis sacer; han kender flere Arter. Ogsaa hos Scribonius Largus og Marcellus Empiricus er Ignis sacer = Zona.

Hos Araberne træffes ingen hellig Ild; derimod en Nar-Farsi eller Ateshi-Farsi = persisk Ild,[1]) men ikke heller dette Begreb svarer til nogen Sygdom sui generis; hos Rhazes, Avicenna, Albucasis og Mesue betegner det snart Karbunkler, snart Mæslinger, snart Kopper, hos Haly Abbas er det en ondartet Variola. Ham følger hans Oversætter Salernitaneren Constantinus Africanus, medens en anden Salernitaner Gariopontus bruger Navnet om Rosen. Summa summarum: Vildt Virvar.

Krønikeskriverne i 10de—12te Aarhundrede bruge Navnet om en Epidemi, der ret jævnlig hjemsøgte Europa og belagdes med forskellige Navne: Ignis sacer — feu sacré. Efter det 12te Aarhundrede afløses denne Beteg-

---

[1]) Begrebet Ignis persicus kommer senere til at gaa igen, i den nyere Tid f. Eks. hos Gerssdorff: Feldbuch d. Wundarzney. Strassburg 1635. P. 146, hvor persicus imidlertid aabenbart betyder: ferskenagtig, ferskenfarvet. Sammenholdes dette med Betegnelsen pruna = Blomme, der af de gamle brugtes om en anden Art betændelsesagtig Hævelse, da faar man den Opfattelse af disse Benævnelser, at de kun angaa Farvegradationer af mer eller mindre vidtskredne Former af Betændelse. Men om denne Opfattelse er rigtig, har det ligget udenfor min Opgave at undersøge. — Absolut urigtigt er det, hvad Schwediauer og Jones (Von der Lustseuche. Berlin 1803. S. 43) have gjort; at identificere Syfilis og Ignis persicus. Det er lige saa taabeligt, som at ville identificere Ignis S[ti] Antonii med Syfilis, hvad Eraud har præsteret i vore Dage: „De la maladie dite, Feu St. Antoine." Lyon médical 1892.

nelse almindelig af Navnet Ignis S^{ti} Antonii eller S^{ti} Martialis. Om disse Epidemier tie imidlertid Datidens lægevidenskabelige Forfattere bomstille.

I Italien (som maaske helt var forskaanet for disse Epidemier) omtale LANFRANCHI, ARGELATA, JEAN DE VIGO og FABRITIUS AB AQUAPENDENTE[1]) kun Ignis sacer i Betydning = Ignis persicus = Karbunkel.

GORDON[2]) omtaler den saaledes:

„Modus autem generationis apostematis cholerici, quod appellatur herysipilla, est sicut de sanguine et ita de aliis humoribus.

Si autem inflammetur cholera generat pessima scandala, quia scindit membra ut gladius et tunc causatur sacer ignis.“

GUY DE CHAULIAC[3]) siger: (1363).

„Est ergo carbunculus, sive pruna, sive ignis persicus vel sacer (quæ quasi pro eodem accipit AVICENNA) pustula phlegmonica mala“ etc.

„Esthiomenus, licet proprie non sit pustula, est tamen effectus pustularum et ipsius cura eis proportione respondet.

Est autem mors et dissipatio membri — cum putrefactione et mollificatione.

Esthiomenus vulgariter dicitur ignis S^{ti} Antonii aut S^{ti} Martialis. — Esthiomenus vocatur gangræna apud græcos.“

. GUY DE CHAULIAC saa vel som AMBROISE PARÉ bruge „feu St. Antoine ou feu St. Marcel“ som Synonymer med Gangræn.

---

[1]) LANFRANCHI var fra 1295—1306 Professor i Paris. — ARGELATA † 1423. Professor i Bologna. — VIGO 1514. — AQUAPENDENTE 1617.

[2]) GORDON, en Skotte, Professor ved Montpellier-Skolen 1285—1307. — Lilium medicinæ. Lugdun. 1550. p. 710. De prognosticis Pars I.

[3]) Chirurgia magna. Tr. I, Doctr. II, Cap. 2.

Hos VALESCUS A TARANTA[1]) hedder det:

Carbunculus est apostema ex grosso sanguine natum — vocatur etiam ignis Persicus a calore blanco, qui ydiomate occitano vocatur.

Alii vocant ignem sacrum vel ignem S^ti^ Antonii, quia sanctis recommendantur talis."

I Kapitelet om Gangræn (Esthiomenus) omtale de fleste af Datidens Forfattere Ordet Ignis S^ti^ Antonii, men uden at nævne dens epidemiske Optræden (maaske fordi dette var almindelig kendt).

Gangrænen var vel kendt, men dens Ætiologi laa i det fuldstændigste Mørke.

HENRI MONDEVILLE har i sin nys udgivne Kirurgi[2]) en Del Bemærkninger om feu St. Antoine; men de tjene just ikke til at klargøre Læserne Datidens Ideer. I Kapitlet: Definition de l'ulcère putride (S. 422) hedder det saaledes:

A ce genre appartient l'érysipèle corrosif ulcéré, qui s'attaque le plus souvent à la verge et parfois ailleurs, remplissant la maison de la plus horrible puanteur; on l'appelle dans l'Ile de France (in Francia) mal de Ste Marie, dans la Bourgogne mal de St. Antoine, dans la Normandie feu de St. Laurent; ailleurs on lui donne encore d'autres noms."

S. 700 opstiller han 3 Slags Apostemata maligna: le feu persique, la fourmi og la prune; men S. 696 siger han selv meget rigtigt, at der vist ikke gives den Kirurg, der er i Stand til at forklare ham eller et andet forstandigt Menneske Forskellen paa f. Eks. de 2 første Slags.

---

[1]) Portugiser af Montpellier-Skolen, skrev 1380—1448. — Philonium LVII, c. 4

[2]) Chirurgie du maître H. Mondeville. Edition Nicaise. Paris 1893.

Og han resumerer sin Mening som følger:

„Jeg har gjort Uddrag af Forfatterne og Afhandlingerne over Medicin og Kirurgi; jeg har gennemgaaet dem alle, i det mindste dem, jeg har kunnet faa fat paa; ved mine Undersøgelser har jeg kun truffet to, der stemte overens, hvad angaar Determinationen af disse Apostemata eller Pustler samt hvad angaar deres Beskrivelse, Symptomer, Aarsager og Behandling."

Intet Steds bruger han Ordet feu St. Antoine om Apostemata maligna.

Derimod vender han atter (S. 702) tilbage til Navnet mal de St. Antoine, som han gengiver ved Herpes esthiomenus (altsaa Gangræn).[1]

FUCHS har gjort sig den Ulejlighed at gennemløbe en Del af det 16de og 17de Aarhundredes Forfattere og forsikrer, at man ikke hos dem finder Ordet Ignis sacer nævnet.[2]

Derimod findes der hos GERSDORFF[3]) et Kapitel, der bærer Overskriften: „Von dem heysszen Brand, den man nennet sanct Anthonius fewr." Han gør sig Umage for at skelne mellem den kolde og den hede Brand og bruger kun for sidstnævnte Synonymet: „Ignis S^ti^ Antonii"; ikke desto mindre tilføjer han dog under Om-

---

[1]) Sammenlign hermed: RAYMOND: Historie de l'Eléphantiasis etc. Lausanne 1767. S. 116: Une autre maladie ardente exerçait ses cruautés dans le même tems; c'était le feu sacré, ou feu Persique, l'herpès rongeant des Grecs, comme quelques érudits de cet âge l'appellaient. RAYMOND (S. 115) deler Sygdommen i 2 Dele: 1) Ignis sacer = Lupus. 2) Ignis S^ti^ Antonii = Ergotisme.

[2]) MANARDUS: Epist. medicæ Basel 1539. — TAGAULT: Institutiones chirurg. Venedig 1544. — MUSITANUS: Chirurgia. Kølln 1698. — FOREST: Observ. chirurg. — WIERUS: Observ. Amsterdam 1657.

[3]) Feldtbuch d. Wundartzney. Strassburg 1535, fol. 66.

talen af den kolde Brand: „Aber der gemeyn namn ist, das man Estiomenum nennet Sanct Antonien feur vund Sanct Martialis.“

Gersdorff's Feldtbuch er ledsaget af Træsnit, af hvilke jeg her i Afhandlingen gengiver det ene, der forestiller Helgenen, som tilbedes af en Mand, der mangler den højre Fod, medens hans venstre Haand brænder i Luer (ikke som Fuchs siger „er opsvulmet og vanskabt“).

Disse Træsnit findes i bægge de Udgaver, som det store kgl. Bibliotek besidder; derimod mangler de kuriøse Vers, der danne Underskriften:

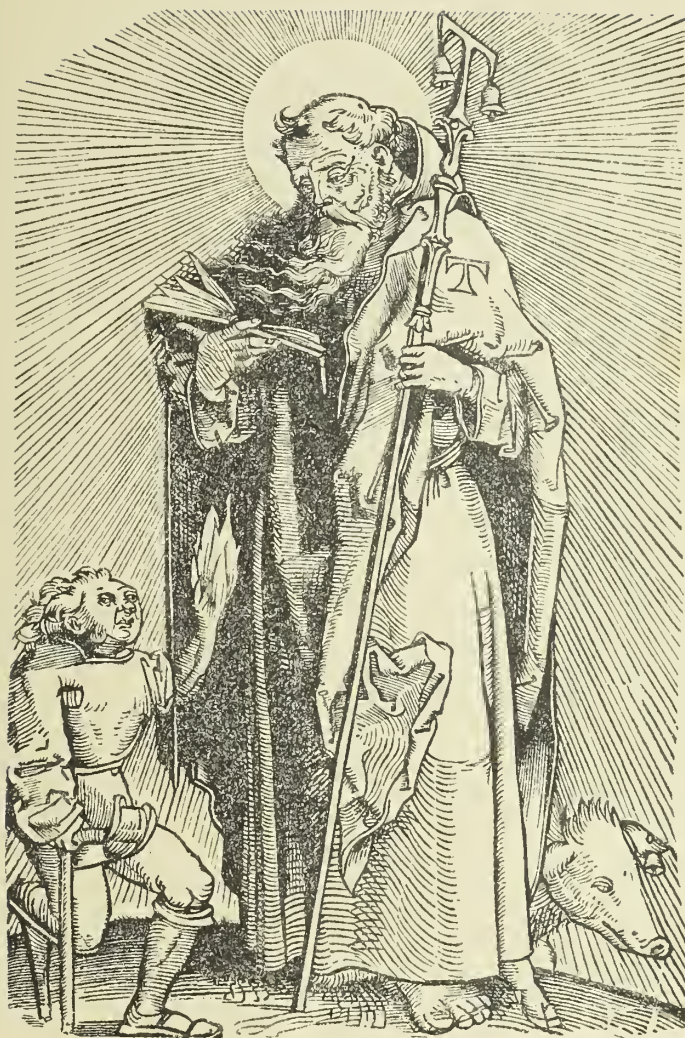
„O hejlger Herr Antony gross
Erwerb uns Gnad on under loss
Abloss der sünd, gots huld und gunst
Behüt uns vor dein schwere Brunst.“

Under et andet Træsnit, der gengiver en Amputation, staar der:

„Arm, bein abschneiden hat sein kunst
Vertrieben sanct Anthonien **Brunst**
Gehört auch nit eim yeden zu
Er schick sich dann wie ich im thu.“

I det 16de og 17de Aarhundrede forsvinder Benævnelsen Ignis S^ti^ Antonii fuldstændig; vi finder den hverken hos Historikerne eller hos Lægerne. Lægevidenskaben gjorde sin Svingning væk fra Araberne og Arabisterne og tog fat paa de hippokratiske Doktriner.

Det blev nu de græske Forfatteres ἐρυσίπελας, der oversattes som Ignis sacer, og Kommentatorerne til Plinius og Celsus tydede deres Ignis sacer som Rosen, Zona og til Dels Lupus. Forklaringen: Ignis sacer = Rosen ses hos Sennert, Sydenham, Lorry.

Ignis sacer = Zona ses hos LANGE, DE HAEN, PLENCK, BORSIERI.

Medicinens Historiografer have forgæves søgt at hitte Rede i dette Virvar, og det var Synd at sige, at de bleve enige herom. SCHNURRER gør Ignis sacer til en Karfunkelfeber, HENSSLER til Skarlagensfeber, BATEMAN til Landskorbut, atter andre til Variola; først TISSOT, TESSIER og de andre Franskmænd finde ud af, at det er Ergotismen.

Ignis S^{ti} Antonii i Middelalderen.
Hos Krønikeskriverne.

Den første Epidemi af denne Art, om hvilken det imidlertid kun tør formodes, at den var Ergotisme, omtales i *Aaret 857 ved Rhinen*:

Plaga magna vesicarum turgentium grassatur in populo et detestabili eos putredine consumpsit, ita ut membra dissoluta ante mortem deciderent.[1])

En anden berømt Epidemi udbrød i *Paris 945*. Krøniken fortæller udtrykkelig, at „Ilden" angreb forskellige Lemmer paa Patienterne, hvilke den langsomt opbrændte, indtil Døden gjorde en Ende paa deres Lidelser. Patienterne flygtede til de hellige Steder for at blive befriede for deres Lidelser. De fleste flygtede til Guds hellige Moder Mariæ Kirke i Paris, hvor mange bleve helbredede; Hertug HUGO bespiste nemlig daglig alle trængende Patienter her. — Nogle Patienter, der for tidlig troede sig raske, vilde vende tilbage til deres Hjem; men „Ilden" brød da ud paa ny; de maatte atter

---

[1]) Annales Xantens i PERTZ Monumenta. XANTEN: et Kloster ved Rhinen. II p. 230, cit. e. FUCHS.

vende tilbage til Kirken og bleve befriede for deres Lidelser.

Krønikens Ord lyder:[1])

Anno 945 in pago Parisiensi necnon etiam per divisos circumquaque pagos diversa membra ignis plaga pervaduntur, quæque sensim exusta consumebantur, donec tandem mors finiret supplicia; quorum quidem nonnulli Sanctorum loca petentes evasere tormenta.

Plures tamen Parisina in ecclesia sanctæ Dei genetricis Mariæ sanati sunt, adeo ut quotquot illo pervenire potuerint, asserantur ab hac peste salvati, quos Hugo quoque dux stipendiis aluit quotidianis — Horum dum quidam vellent ad propria redire, extincto refervescunt incendio, regressique ad Ecclesiam liberantur.

Henri Sauval[2]) kalder denne Epidemi „feu sacré ou les ardents“. Dette sidste Navn er vistnok hans egen fejlagtige Tilsætning. Hos Fauchet[3]) staar der kun Navnet „feu“, men det tilføjes, at et lille Oratorium, der laa paa „la Cité“ og var indviet til Ste Geneviève, antog Navnet „des ardens“, enten fordi det tjente som Hospital eller fordi der skete Mirakler i det.

Mulig foreligger der her en Sammenblanding med Ardens-Epidemien 1140, som vil blive omtalt senere.

I *Aaret 994* rasede den hellige Ild med hidtil uset Voldsomhed i *Aquitanien*, *Limousin* og nærmeste Provinser. Der døde over 40,000 Personer af bægge Køn; en usynlig Ild fortærede Legemerne og skilte de angrebne Lemmer fra Kroppen. Det var en Ynk at høre de ulykkelige Patienters Jammerskrig og at se de forbrændte Legemsdele falde af; ogsaa Lugten af det raadne Kød var uudholdelig — Ilden opaad mange Mennesker paa en eneste Nat. — Som i tidligere Tid tog man atter

[1]) Frodoardi: Chronicon ad ann. 945.

[2]) Hist. de Paris. Vol. II, p. 557, cit. e. Fuchs.

[3]) Hist. de France i Schnurrer: Chronik der Seuchen, I 189.

sin Tilflugt til de gode Helgene; Patienterne strømmede i Skarevis til Kirkerne og stredes om at slippe ind. Gejstligheden fik rige Gaver; de store dannede et Forbund og svor at være retfærdige mod deres Undersaatter. Mange Patienter kom sig ved Bespræengning med Vievand; men da Aquitaniens Biskopper i festligt Optog drog rundt i Landet med St Martialis Ben, forsvandt Sygen. Formodentlig har Processionen fundet Sted hen ad Foraaret.

„His temporibus pestilentiæ ignis super Limovicinios exarsit: corpora enim virorum et mulierum supra numerum invisibili igne depascebantur et ubique planctus terram replebat.“ [1])

„Contigit aliquando judicio Dei, quodam carnis incendio multos periclitari mortalium ex gente Christianorum: quorum multitudine ob sui remedia deposcenda Sanctorum expetere loca certantes. Huc etiam quam plurimi tunc fidelium miseratione subsidioque delati sunt, qui secus Ecclesiæ fusi jacentes introitum ob intolerabilem passionem, die noctuque magnis clamoribus Salvatoris mundi clementiam Sanctique Præsulis Genulfi suffragia proclamabant. Erat autem non solum audire stridores eorum præ dolore, vel exustas a corporibus effluere partes videre miseria; verum etiam ex putræ carnis foetore res intoleranda, qua clade multi eorum consumpti sunt: multi etiam aquis aspersi sacratis, rore misericordiæ Dei per gloriosa Confessoris Christi Genulfi merita, refrigerati sunt et ab illo mortis erepti periculo.“ [2])

„His diebus lues gravissima Limovicinos devoravit incendiens corpora et exardescendo devorans, donec omnes Aquitaniæ Episcopi Lemovicæ congregati corpus B. Martialis ab imo

---

[1]) Chronicon Ademari Cabanensis i Bouquet. Recueil des historiens de la Gaule, vol. X, p. 147.

[2]) Historia translationis S. Genulfi in Monasterio Stradens. Bouquet X, p. 361.

sublatum sepulchro mortalium, visibus ostenderunt et mox pestis ipsa cessavit.“ [1])

Mézerai [2]) giver atter denne Epidemi Navnet „mal des ardens“, men det er højst rimeligt, at det skyldes hans egen Fortolkning.

999 optraadte den samme Sygdom i Kongeriget *Leon i Spanien*, i Følge Villalba's Beretning i Forbindelse med almindelig Hungersnød.

Der var en saadan Nød i Lothringen 996 — fin de dix siècles — at Richer i Histoire de Lorraine endog fortæller om Menneskeæderi.

Biskoppen af Metz, Aldaberon ii, omdannede sit Hus til et Hospital, der daglig optog 80 à 100 Patienter. Sygdommen begyndte med brændende Hede, Lemmerne angrebes af Gangræn og faldt saa hastig af, at mange allerede havde mistet en Fod eller endog bægge Fødder, inden de naaede Hospitalet. [3])

For Aaret *1039* beretter Rodolphus [4]) om en aabenbart herhen hørende Epidemi:

„Deinde cæpit desævire divina ultio. Consumpsit enim quidem mortifer ardor multos tam de magnatibus quam de mediocribus atque infimis populi; quosdam vero truncatis membrorum partibus reservavit ad futurum exemplum.“

I *1085* viste der sig i den vestlige Del af *Lothringen* „en Pest, ved hvilken mange pintes til Krøblinger ved Sammentrækninger af Nerverne, medens andre døde en ynkelig Død med Lemmerne opædte af den hellige Ild, saa sorte som Kul“.

---

[1]) Fragmenta hist. Aquitaniæ. Bouquet X 147.

[2]) Hist. de France, II p. 5.

[3]) Fodéré: Leçons sur les épidémies. II p. 44 e. Fuchs.

[4]) Glabri Rodolphi: Hist. Liber V, p. 60, cit. e. Jussien, Tessier etc.

„Anno Henrici Imperator. XXIX factus est terræ motus magnus et in Occidentali parte Lotharingiæ pestilentia magna, ita quod multi nervorum contractione distorti cruciebantur; alii sacro igne membris exesis, ad instar carbonum nigrescentibus miserabiliter moriebantur.“ [1])

Men endnu værre rasede Sygdommen i *1089* i de samme Egne. Krønikeskriveren Siegebert fortæller herom, [2]) at mangfoldige Mennesker bleve angrebne af Sygdommen, at Lemmerne faldt af Kroppen saa sorte som Kul, og at Patienterne døde en ynkelig Død eller overlevede deres Sygdom i et endnu elendigere Liv, uden Fødder og Hænder.

„Annus pestilens. (1089.)
Maxime in occidentali parte Lotharingiæ, ubi multi sacro igne interiora consumente computrescentes, exesis membris instar carbonis nigrescentibus, aut miserabiliter moriuntur, aut manibus et pedibus putrefactis truncati miserabiliori vitæ reservantur.“

I Tidsrummet 1090 indtil Begyndelsen af det 12te Aarhundrede observerede man i Frankrig de værste Ødelæggelser af denne Sygdom. Disse Epidemier falde sammen med Korstogene, den Tid, hvor de kristne forlod alt, Hus og Hjem for at udmærke sig i Kampen mod de vantro. De idelige Borgerkrige og Normannernes Indfald gjorde Nord- og Mellemfrankrig til Skuepladsen for mangfoldig Elendighed af enhver Art; maaske var den „hellige Ild“ kun en af de mindste Plager. Befolkningen tog kendelig af i Frankrig, navnlig forlod Beboerne Markerne og forsømte Agerbruget. Der saas Misvækst af forskellig Art. For Aaret 1096 fortælles det [3]), at det hændte i Grevskabet Namur, at Brød, der

---

[1]) Chronicon Turonense. Bouquet XII 465.
[2]) Siegebert Gemblac: Chronographia. Bouquet XIII 259.
[3]) Mézeray for Aar 1096.

var bagt under Asken, var rødt som Blod. Historieskriveren tilføjer, at dette skyldtes et Ukrudt (faux-bled). Akademiets Kommission[1]) tilføjer forklarende, at dette Fænomen kan skyldes en Art af Melampyrum, der paa Landet kaldes „rougeole" og kan farve Brødet rødt.

Hele Frankrig, men især Dauphiné led under denne Epidemi af Ignis sacer. URBAN II besluttede derfor at stifte en Munkeorden, der tilegnedes St. Antonius. Ordenen skulde komme de Patienter til Hjælp, der led af denne Sygdom, og skulde have Vienne i Dauphiné til Hovedkvarter. Ordenen indstiftedes *1093*, 23 Aar efter at St. Antonii Legeme var bleven transporteret fra Konstantinopel til Dauphiné af JOSSELIN, Herre til la Mothe-Saint-Didier. Klostrene af denne Orden tjente til Asyler eller Hospitaler for de stakkels Patienter, der vare angrebne af denne Sygdom. Der vare flere saadanne i Frankrig. Historien omtaler et i Lyon, der har det meget betegnende Navn „domus contractoria". Af RABELAIS[2]) fremgaar det, at Dørene paa disse Hospitaler bleve malede røde eller brandgule.

1092 viste Sygdommen sig atter i *Flandern*, og Biskoppen af Tournai foranstaltede en højtidelig Pilgrimsgang for at afvende den. Talrige Ofre bukkede under for Sygdommen — nogle bleve sorte som Kul, andre, hos hvem Indvoldene vare angrebne, række hen, atter andre bleve jammerlig lemlæstede.[3])

„Nam alii instar carbonum nigrescentes, alii exesis morbo visceribus tabescentes, pars truncati miserabiliter membris, in-

---

[1]) Recherches sur le feu St. Antoine par JUSSIEU, PAULET, SAILLANT, TESSIER etc. Hist. et mém. de l'acad. r. 1776.

[2]) PANTAGRUEL, liv. II chap. 30.

[3]) MAYER. Annales Flandriæ. L III p. 36, e. FUCHS.

credibile est dictu quam multi mortales sacro illo igni sunt absumpti."

Sygdommen kaldes: „pestis, quam vocabant igniariam, hoc est, sacrum ignem." Ordet „igniaria", hvis Etymologi er mindre korrekt, er vistnok dannet i Analogi med „inguinaria", der bruges til Betegnelse af den orientalske Pest, Inguinalbubonpesten. Denne Nomenklatur maa have bidraget til at forvirre Begreberne og sammenblande Pest (ardens) og Ergotisme.

I Aaret 1094 indtraf der en voldsom Hungersnød i alle Landene. Tyskland, Frankrig, Burgund, Italien, England og Danmark bleve hjemsøgte af forfærdelig Misvækst, idelige Regnskyl, Sygdomme blandt Mennesker og Kvæg, Katastrofer, der jo endogsaa have efterladt et uudsletteligt Mærke i den danske Kongerække ved Oluf Hunger's Navn (Hungersnød i Danmark 1086—93). Hele Landstrækninger uddøde; paa flere Steder kunde Kirkegaardene ikke rumme de døde.

De optrædende Sygdomme ere i Almindelighed ikke specificerede; jeg har forgæves for Danmarks Vedkommende gennemsøgt Krønikerne[1]) uden at finde andet, end mere almindelige Bemærkninger, der ikke tillade bestemte Slutninger. Ilmoni mener ogsaa, at Pesten 1086 for en stor Del maa have været betinget af Ergotisme.

I Aquitanien vide vi imidlertid, at det var den hellige Ild (lues subcutanei ignis)[2]), og Siegebert fra Gemblac fortæller ogsaa, at den rasede i 1095.

„Hoc anno sacro igni multi accenduntur, membris instar carbonum nigrescentibus."

Af et Manuskript fra Arkiverne i St. Antonius-Abbediet i Vienne fremgaar det, at Epidemien — i Følge

[1]) Langebek: Scripta rerum danicarum.
[2]) Bouquet XII p. 427. Chronicon Gaufredi Vosiensis.

Abbed Uspergue — i *1099* begyndte i Omegnen af St. Gertrudes Kirke og var saaledes, at naar en Legemsdel var angreben, var der i den en Hede og uforlignelig Plage, der først ophørte med Livet og undertiden var ledsaget af Tabet af det Lem, som Lidelsen havde angrebet.[1])

Den hellige Ild var langt fra at stille af i det 12te Aarhundrede.

Den viste sig allerede i 1105—6:

„Ignotis morbis igne, flamma, ardore invisibili homines exsiccati et absque adustionis nota extincti“ [2]),

og fik i Aaret *1109* atter stærkere Udbredning, saa at flere forskellige Krøniker taler om den; Sygdommen indtraf sammen med almindelig Misvækst af Korn og Vin.

„In tanto enim apud nos in majoribus populi abundavit iniquitas, ub nec paternis acclamationibus obediant, nec Deum terrentem timeant; eum et ex sterilitate terræ fame pauperes eorum afficiat, et morbo, qui dicitur sacer ignis, multorum membra ad præcisionem, multorum corpora ducat ad mortem.“ [3])

„Hoc anno 1109 multi sacro igne accenduntur, membris instar carbonum nigrescentibus. Tres plagæ tribus regionibus appropriari solent; Anglorum fames, Gallorum ignis, Normannorum lepra.“

Sygdommen rasede i Orleanais, Beauce og Dauphiné. Den følgende Vinter optræder den ogsaa i *England.*

„The people over all England were afflicted with sore diseases, especially an epidemic Erysipelas whereof many died; the parts being black and shrivelled up.“ [5])

1115 optraadte Sygdommen i *Dormans* og *1125* efter en kold Vinter og meget fugtig Sommer i *Dauphiné.* (I Danmark indtraf den store Hungersnød under Kong Niels.)

---

[1]) Mém. de l'académie royale de médec. 1776.

[2]) Schnurrer: Chron. d. Seuchen p. 230.

[3]) Epist. Joannis Carnot. Episcopi 119. Bouquet, XV p. 148.

[4]) Alberici Chronicon. Bouquet, XII p. 690.

[5]) Short: Of the air, weather etc. p. 108, e. Fuchs.

Sammesteds med stærkere Udbredning endvidere i Aarene *1128—29*, med forudgaaende Dyrtid og Hungersnød. I *Frankrig* gik det navnlig ud over Chartres, Paris, Soissons, Cambray, Arras og mange andre Lokaliteter. Den angreb bægge Køn og alle Aldere og dræbte i Paris alene 14,000 Mennesker. Den ødelagde Hænder, Fødder, Brysterne og — hvad vi ikke have hørt før — Ansigtet. Lægehjælp nyttede intet; det var Guds Finger. De angrebne Lemmer brændte med utaalelig Pine indtil Døden, med mindre Guds Barmhjertighed lagde sig imellem.

Sygdommen beskrives som en tærende Sygdom, der under den spændte, livide Hud skilte og aad Kødet fra Knoglerne. Smerten og Heden tiltog med Tiden og lod til enkelte Tider de stakkels Mennesker føle Dødens Pine, og dog udeblev den saa inderlig ønskede Død, der skulde befri dem for deres Lidelser, indtil den hurtig om sig gribende Ild havde ædt de første Led og angreb de ædlere Organer. Men underligt var det — siger Krøniken — at den Ild brændte uden Varme og gennemisnede de syge med en saadan Kulde, at de ikke ved nogetsomhelst Middel kunde genopvarmes. Og hvad der ikke er mindre mærkeligt, er, at naar Guds Naade vilde Patientens Helbredelse, og den dødlignende Kulde svandt, da gennemtrængtes de syge Lemmer af en saa stærk Varme, at der ofte til denne Brand sluttede sig Morbus cancri (i Middelalderen betyder Cancer blot: om sig gribende Destruktion, altsaa her vel nærmest = fugtig Gangræn), med mindre Lægekunsten kom til Hjælp.

Det var en Ynk at skue Rekonvalescenterne og de nys helbredte og at betragte de Spor, som den svundne Sygdom havde sat paa deres Legemer og udtærede Ansigter.

Kun Helgenene formaaede at udrette noget mod Sygdommen. I Nôtre-Dame de Soissons blev i Løbet af

14 Dage 103 Personer, der led af den hellige Ild, og 3 „forvredne“ Piger helbredte. Sancte Maria og Sancte Genoveva i Paris gjorde lignende Mirakler. Samtidig med Epidemien herskede der Kreaturpest.

De fleste Krønikeskrivere have omtalt denne Epidemi.[1])

„Hoc anno plaga ignis divini Carnotum, Parisios, Suessionem, Cameracum, Atrebatam et alia multa loca mirabiliter pervadit; sed mirabilius per sanctam Dei genetricem Mariam extinguitur — Juvenes etenim, senes cum junioribus, virgines etiam teneræ in pedibus, in manibus, in manillis et quod gravius est in genis exuruntur et celeriter extinguuntur.“[2])

„En cel tamps la maladie du fu, qui vient de Dieu, fu moult griefs à Chartres, à Paris, à Soissons, à Cambray, à Arras et par moult d'aultres lieux. Mais par la vertu de la glorieuse vierge Marie et sa douce prière il fu merveilleusement estains.“[3])

„Hoc anno multi de pago Suessonico sacro igne accensi, ad Ecclesiam beatæ Dei genetricis Mariæ, in civitate Suessorum sitam, convenerunt; ibique diebus paucis misericordiam Dei et beatæ Virginis succursum præstolantes (sicut plenius refert libellus eorumdem miraculorum) salutem ipsius meritis et precibus consecuti sunt, ita ut intra quindecim dies centum et tres nominatim ab hoc igne restinguerentur et tres pullæ distortæ sanitati redderentur.“[4])

„Adversariæ potestati concessum erat percuttere multos plaga invisibili, ita ut semel succensa eorum membra seu corpora cum intolerabili cruciatu arderent. Est autem morbus hic tabificus sub extensa liventi pelle carnem ab ossibus sepa-

---

[1]) Chronic. Sti Petri. Viv. Senon. Bouquet XII 283. Chronic. S. Stephani. Cadomens. Bouquet XII 780. Anonymus Blandin. I Tillægget til Siegebert: Bouquet XIV 18. Bollandi: Acta Sanctorum ad diem III Januar. p. 151, (se: Fuchs.)

[2]) Ex Anselmi Gemblacensis Abbatis chronico seu appendice ad Siegebertum. Bouquet XIII 269.

[3]) Chronique de Cambrai. Bouquet XIII 495.

[4]) Robertus alter. Bouquet XIII 328.

rans et consumens, et ex mora temporis augmentum doloris et ardoris capiens, per singula momenta cogit miseros mori; sed desiderantibus mortem illa non venit, donec depastis artubus, ignis ille celer et pestifer invadit membra vitalia et quod valde mirum est, ignis ille sine calore validus ad consumendum, tanto frigore velut glaciali perfundit miserabiles, ut nullis remediis possint calefieri; ita quod non minus est mirabile, ex quo divina gratia restinctus fuerit, fugato mortali frigore, tantus calor in eisdem partibus ægros invadit, ut morbus cancri eidem fervori persæpe se societ, nisi medicamentis occurratur." [1])

Sygdommen optraadte samme Aar i *Lothringen* og *Flandern*, hvor Patienterne døde under langvarige og heftige Smerter. Ligesom i Frankrig angreb Sygdommen Hænderne, Fødderne og Ansigtet.

Paa samme Tid optraadte Sygdommen ogsaa i Tyskland. VINCENTIUS GALLUS fortæller, at paa Kejser LOTHAR II's Tid bleve mange Personer angrebne af den hellige Ild (LOTHAR II 1125—27).

„Lotharii II temporibus quam plurimos mortales dira sacri ignis tabe fuisse vexatos; ipsa siquidem sacro igne hominum membra et artus corripiebantur, accendebantur, nec-non computréscebant, ita ut ea lue plures miserabiliter morerentur; alii vero manibus aut pedibus e morbo perustis mutilarentur, truncatique miserabili vitæ reservarentur; multi quoque nervorum contractione distorti torquerentur, infinitaque multitudo hac horrenda persecutione laboraret." [2])

Epidemien strakte endog sine Virkninger ud lige til *England*, hvor den udtrykkelig omtales under Navnet Ignis Sancti Antonii.[3])

---

[1]) HUGO FARSITUS (Hugues de Fleury) Libellus de miraculis B. Mariæ Suessionensis i BOUQUET XIV 234. Jeg har benyttet en ændret Gengivelse efter Mém. de l'acad. de médec. 1776.

[2]) Libr. 25 Commentarior. cap. 84—90 og liber 6, cap. 9, se. Hist. et mém. de l'acad. 1776.

[3]) SHORT: l. c. p. 115.

1140—41 have vi en ny Epidemi af samme Slags; flere af Krønikerne[1]) tale udtrykkelig om „Ignis divina", men desuagtet er der Momenter i Beskrivelsen, der tyde paa, at Hovedmassen af Patienter i denne morderiske Epidemi, der dræbte 40,000 Mennesker, ikke har været lidende af Ignis sacer, men snarere af Bubonpest; MEZERAY kalder den udtrykkelig for „mal des ardens" og beretter, at Sygdommen hyppigst angreb i Lysken. Gangrænen nævnes ikke heller særlig.

10 Aar senere fulgte der atter et Aar med almindelig Misvækst i Frankrig paa Grund af vedholdende Regn. Der udbrød Hungersnød og Ignis sacer.

1180 hærgede en ny Epidemi *Lothringen.*[2]) Under Veklager fyldte de arme Patienter Gader og Kirker. Den forfærdelige Sygdom fortærede deres Lemmer og Indvolde og lod ofte det ydre forblive koldt. Den fortsatte sine Ødelæggelser indtil der kun resterede haard og død Hud udspændt over Knoglerne. Patienterne bleve pinte af heftige Smerter og stundom af Kramper. Kødet faldt af dem i Koldbrand, saa sort som Kul. De ulykkelige udbredte ved Fortæringen af deres Lemmer en frygtelig Stank og ønskede sig Døden som Lettelse for deres Lidelser.

Paa samme Tid synes Sygdommen at have hersket i *Spanien.* Man oprettede i hvert Fald Hospitaler til Modtagelse af Patienter, der led af den hellige eller persiske Ild.

Sygdommen optraadte endnu en Gang i det 12te Aarhundrede i *England* i den kolde og fugtige Sommer *1196.*[3])

Men saa høre vi først i *1230* atter Tale om den; den optræder da i Kongen af Arragoniens, DON JAYME's

---

[1]) BOUQUET: XIII 501 og 582, XIV 20.

[2]) VILLALBA: Epidemiologia española I 47, e. FUCHS.

[3]) SHORT l. c. p. 115, (FUCHS).

Hær. Det nævnes udtrykkelig, at det var den hellige Antonii Ild, og at den rev mange Mennesker bort af Befolkningen; men mere ved man ikke.[1])

Om den hellige Ild, der *1236* rasede i *Poitou*, ved vi heller ikke andet, end at den forekom samtidig med stor Dyrtid og Hungersnød.

1254 anrettede Sygdommen saa forfærdelige Ødelæggelser i Omegnen af *Marseille*, at den i Stedet for hellig Ild blev benævnt „Helvedes-ild“. I Spanien blev der paa denne Tid endnu stadig stiftet nye Hospitaler for denne Sygdom.

Fra Midten af det 13de Aarh. høre vi derefter kun i Ny og Næ Tale om Ignis sacer. Vi vide, at der forekom Epidemier 1347 i Bretagne, under Carl VII i det 15de Aarh. og 1530 i Paris; men vi savne ordentlige Beskrivelser.

Men Mindet om disse Middelalderens frygtelige Epidemier har dog stadig spøget hos Skribenterne fra Slutningen af det 15de og Begyndelsen af det 16de Aarh.

De populære Lægebøger fra Bogtrykkerkunstens første Periode citere alle de sædvanlige Midler mod denne Sygdom.

Man vil nedenfor finde en samlet Gengivelse af, hvad jeg har fundet i den danske Literatur. For Tysklands Vedkommende har jeg gennemsøgt „Garde der Suntheit“, der i mangfoldige Artikler nævner „dat hillige vuer“[2]) eller „Sante Anthonius vuer“ og „Gothisches Arzneybuch“. Alle saadanne Bøger be-

---

[1]) Villalba l. c. 57, (Fuchs).

[2]) F. Eks. Artiklerne: Acetosa Kap. XIII, Accacia Kap. XXVI, Arbor glandis Kap. XXII, Bursa pastoris Kap. LXXIV, Brunella Kap. LXXIX, Coriandrum Kap. CXII, Lilium album Kap. CCLXXVII, Lenticula aque Kap. CCLXXVIII, Laurea CCLXXXVI, Papauer CCCLXVI, Proserpinata CCCLXXIIII.

skæftige sig imidlertid udelukkende med den terapeutiske Anvendelse af vedkommende Lægemiddel uden at interessere sig for Sygdommens Symptomatologi.

Ogsaa de kirkelige Forfattere interesserede sig for Sygdommen, hvis Navn de benyttede til Lignelser og Skræmmebilleder.

Saaledes siger LUTHER[1]) (8, 101[a]) „wie die trewen erzte thun, wenn das heilige fewr in die bein komen ist.“

Hos GEILER VON KEISERSPERG[2]), en berømt præreformatorisk Prædikant, hedder det i „Die Emeis“ S. LIII, at St. Antons Vand (hvori St. Antons Relikvier ere neddyppede) hjælper mod Ild i et Lem, Ste Agathes Brød ligesaa. I det hele taget tog man sin Tilflugt til en Mangfoldighed af mirakuløse Midler. Hos ETTNER (Unw. doctor 771[1])) hedder det: „da will man nun auf allen seiten das heilige feuer mit Ziegenmilch löschen.“

Gothisches Arzneybuch omtaler Lidelsen (109[a] 31 og 97[a] 23) under Benævnelsen „vilde“ og „helsche (höllisches) vûr“.

Jeg har ikke villet fortsætte saadanne Undersøgelser, da de ikke føre til noget positivt Resultat; de paagældende Forfattere have jo nemlig ikke selv vidst Besked med denne Lidelses Karakter eller Optræden. Det kan man se tydelig hos RABELAIS.

RABELAIS (1483—1553), der som bekendt selv var Læge af Montpellierskolen, benytter sig jævnlig af Udtrykket „feu de St. Antoine“. Men den Maade, hvorpaa han bruger Ordet, sigter sikkert ikke til Ergotismen. Den RABELAIS'ske „feu St. Antoine“ brænder navnlig i Endetarmen, som det fremgaar af følgende Citater.

I Lokumsinskriptionen i „La vie de Gargantua et de Pantagruel“ læses der:

---

[1]) Cit. e. GRIMM: Deutsches Wörterbuch, Lpz. 1854.

[2]) KOTELMANN: Gesundheitspflege im Mittelalter. S. 24. Hamburg 1892.

Petart
Brenous
Ton lard
Chappart
S'espart
Sur nous
Hordous,
Merdous,
Esgous,
Le feu de Saint Antoine t'ard
Si tous
Tes trous
Esclous
Tu ne torche avant ton départ.

„Le feu de Ste Antoine t'arde," er en hyppig Ed hos Rabelais.

„Que le feu Saint-Antoine arde le boyau culier de l'orfebvre." (Gargantua I B, 13. Kap.)

„prenoit son passe-temps à voir la bonne grâce, qu'ils avoient en fuyant, pensants, que le feu Sainct Antoine les tinst aux jambes." (Pantagruel II, 16. Kap.)

Og da Franciskaneren, paa hvem Panurge for at gøre Spilopper havde sammenbundet Messeskjorten og Skjorten, efter endt Messe samtidig tager bægge Dele af og derved blotter en vis Legemsdel, saa raaber en af de tilstedeværende Hofmænd:

„Et quoi, ce beau père, nous veult ici faire l'offrande et baiser son cul? Le feu Sainct Antoine le baise."

Det synes mig naturligere at antage, at den Rabelais'ske „feu St. Antoine" har været Syfilis.

Vi skulle dernæst undersøge de Oplysninger, der haves i dansk Litteratur fra samme Periode.

Oplysninger, hentede fra den danske Litteratur.

Skønt det, som jeg ovenfor har bemærket, er rimeligt at antage, at Ignis sacer kan have spillet en ikke uvæsentlig Rolle i Hungersnøden under OLUF HUNGER (1086—93), findes der dog i Krønikerne ingen Oplysninger, der med Bestemthed tillade den Slutning. Og mine ret vidtløftige Ransagninger i den medicinske Litteratur have egentlig kun givet negativt Resultat med Hensyn til Sygdommens Forekomst herhjemme.

Lægebøgerne nævne Sygdommens Navn og Midlerne derimod; men det er ogsaa det hele. Og efter som disse Lægebøger væsentlig ere Efterligninger og Oversættelser af fremmede Forbilleder, kan man ikke heraf drage nogensomhelst sikre Slutninger. For Kuriositetens og Fuldstændigheds Skyld anfører jeg dog nedenfor, hvad jeg har fundet:

Det arnemagnæanske Haandskrift Nr. 187 i Oktav, indeholdende en dansk Lægebog[1]), indeholder S. 74 et Kapitel overskrevet:

Contra erisipelam.

Thæt er thæn ondæ eeld af ond bloth. Tac ermodactilos oc hónæ been oc sal gemma, stech thættæ alt samæn i een pannæ oc gór puluer af, oc thwa fór stathæn mæth, thær fistula ær, mæth stærc ædikæ, oc tac thæt puluer oc stró paa fistulam.

Item tac styckæ af malfa, oc lat barchæn af them twa daghæ æller thre, oc tac swa muldwarps muld oc fyl boræn (Bor = Hul) al mæth, swa al kiótet waxer up iæmt with saret. oc thær thu hauer thættæ giort, tha skalt thu hyliæ hanum mæth klæthær, swa at han swetæs, oc thæn lith (= Lem), thær faar ær a, thæn skalt thu læggæ i sol eller til elz.

---

[1]) Udgivet af VIGGO SAABY. København 1886.

I dets nuværende Form stammer Haandskriftet fra Midten eller sidste Halvdel af det 14de Aarh.; men Saaby mener, at det stammer fra en ældre, nu tabt Original.

Overskriften over ovenstaaende Kapitel synes at tyde herpaa; thi Oversættelsen af „then ondæ eeld“ ved „Erisipelas“ svarer jo ikke til de i Teksten forekommende Symptomer: „fistula“, „boræ“ samt „sar“. Derfor skulde man tro, at Kapiteloverskrifterne skyldes en Afskriver og Commentator.

Henrik Harpestræng's († 1244) danske Lægebog fra det 13de Aarh.[1]) har følgende Stykker:

S. 46. Af Wægbreth: I 6.

Hænnæ oos ær oc goth for ilt i órnæ oc for thæn yllæ eld. Et andet Haandskrift har Ordene: Ondhe yldh. Nye danske Magasin I B., S. 111 har Læsemaaden:

Arnoglossa eller plantago er Wægbrethæ:

Hennæ Os eer to goth for ilt j Øgn og Ørn oc for then illæ Eld.

S. 76. Artikel Malyrt: I 53.

Siuthær man hænnæ blathæ mæth oli tha dughær thæt for then illæ eld oc thæt dughær for thæt ær brænd ær.

S. 111. Artikel Cipress: II 17.

Cipres blændæth mæth biugmyæl oc ædikæ dughær for thæn yllæ eld.

Hos Henrik Harpestræng's samtidige Saxo Grammaticus[2]) findes Ordet Ignis sacer brugt paa et Par Steder, men i al Fald det ene Sted aabenbart i Betydning: Koldbrand = Gangræn i al Almindelighed[3]).

---

[1]) Molbech's Udgave. Kbhvn. 1826.

[2]) Saxonis Grammatici: Historia danica. P. E. Müller's Udgave. Hauniæ 1839.

[3]) Paa samme Maade som det hos Neocorus (Chronik des Landes Ditmarsken, Kiel 1827, II B., S. 303) siges, at den 60aarige

Det første Sted findes det i en ret kuriøs Historie, som jeg gengiver efter GRUNDTVIG's Oversættelse[1]).

„Biskop VILHELM's Grav blev siden urørt lige til vore Dage, men da saa Biskop ÆSGER skulde i Jorden, syntes Domprovst HERMAN og ARNFAST Skolemester, at VILHELM's Grav var det hæderligste og bekvemmeste Sted, hvorpaa de ogsaa, med Amtsprovst ISAK's Minde, kastede den op, og fandt med nogle hensmuldrende Ben, Bispekaaben ufortæret. Da nu Flytningen gik for sig, mærkede alle Tilstedeværende en særdeles sød og behagelig Lugt, som vel ikke kunde komme andenstedsfra, da de, der havde taget Haand i med, ikke i hele 3 Dage, alt det de end toede og badede sig, kunde blive den kvit; og man gjorde nu strax den Slutning, at den, hvis jordiske Levninger kunde dufte saa sødt, maatte vist være selv i Paradis; men desuagtet smed man, uden al Ærbødighed, den hellige Mands Støv i en Krog allernederst ved Benenden. En saadan Forgribelse løb imidlertid heller ingenlunde ustraffet af; thi Ophavsmændene for Udaaden kom dyrt til at betale deres Dumdristighed, og det alt eftersom de havde havt mere eller mindre Del i Forbrydelsen. HERMAN blev, som han engang sad ved Siden af Biskop ABSALON paa Landemodet, angreben i Næsen af hvad man kalder Helvedes-Ild[2]), fik en Rørelse, saa Mælet forgik ham, og levede ikke fuldt 2 Dage derefter, saa af ham blev paa 2 Maader den søde Lugt en Brand i

---

Fyrst ADOLF (Søn af FREDERIK I) „starff am wilden Fure, sacer ignis" (1586).

[1]) København 1822. I B. S. 81.

[2]) Hermannus namque, sub Absalone sacerdotali consilio assidens, sacrum naribus ignem*), cujus vi non sorum corporis firmitate, sed etiam vocis officio spoliatus, elinguis ac mutus ante triduum, grassante latius ardore, decessit, dignus ea corporis parte puniri, qua divinam ingratus fragrantiam hauserat.

*) Hertil siger saa en Anmærkning:

Ignis sacer seu persicus, ab igne S^{ti} Antonii sive igne infernali diversus erat erysipelatis species, quæ nunc erysipelas ulceratum dicitur.

Næsen. ARNFAST kom ikke mindre sorgelig af Dage; thi han bar sig saa galt ad med en stærk Drik, han tog ind for Afmagt, at han styrkede Sygdommen i Stedet for Legemet, og fik Skade i Leveren, som han derpaa efterhaanden maatte hoste op, og døde efter tre Maaneders Forløb. Dog ikke nok med at Biskop ABSALON, der besøgte ham i hans Sygdom, saa med sine egne Øjne Leveren i Stumper og Stykker, som Lægen havde samlet i et Bækken; han fandt tillige ARNFAST meget angergiven og hørte ham selv bekende, at det var en Guds Straf over ham, fordi han havde forgrebet sig paa Biskop VILHELM's Støv og foragtet hans Advarsel, hvorfor han nu til Bod vilde give sig i Kloster med alt, hvad han ejede."

Den tredie Forbryder, ISAK, søgte forgæves at fly for den kommende Vrede ved med stor Bekostning at stifte et Jomfrukloster ved Frue Kirke.

„Ganske undgik han dog ikke Hævnen: thi han gik og svandt hen af en farlig Lungesot, som og omsider blev hans Død."

Det er ret rimeligt, at „Ignis sacer" her bør oversættes ved Rosen. Det kliniske Billede af HERMAN's Sygdom passer jo ret godt til en Erysipelas nasi med Emboli i v. Hjærnehemisfære. Men en Anthrax ligger ogsaa nær.

Den anden Gang SAXO bruger Ordet, benytter han det sikkert i Betydningen „senil Gangræn".

Der siges nemlig om Erkebiskop ESKILD[1]):

Varia quoque membrorum debilitate perstrictus ad postremam etiam igne, quem sacrum vocant, quadam corporis parte respersus abscedere maturavit, perinde ac divinitus injecti sibi supplicii cruciamenti sortitus.

I det følgende fortælles det dernæst, at Biskop ABSALON lærte den gamle Prælat at opvarme sine valne Lemmer med en Varmedunk.

CHRISTIERN PEDERSSEN[2]) har herom følgende:

---

[1]) SAXO XIV, S. 918.
[2]) En nøttelig Legebog. Malmø 1534.

Kap. 113. Faar den onde oc vilde Ild.

Om nogen fanger eller haffuer den Onde eller vilde Ild, søm mange kalde S. Anthonies's Ild.

Da maa man tage Swre oc støde hende smaa oc binde osen der paa thi han lesker heden oc læger, han maa oc dricke osen eller brent vand aff samme swre thi det lesker heden oc ilden megit vel induertis.

Han maa stode Sprinkorn blad som mange kalle Bugsmecke oc legge dem paa steden, thi de drage heden ud.

Tag Bladene oc den vnge Barck aff Slaaentorn oc stød dem smaa oc gør plaster der aff paa steden. Tag Mellem Barcken af vng Egh oc aff Agerne eller oc grøne Agerne oc siwd dem i edicke oc vand oc gør der plaster aff paa samme ild, det lesker oc heler.

Tag gron Loriander oc stød hannem smaa oc gor plaster paa steden der aff, thi det hielper megit.

Tag Hwsløg oc stod hannem met edicke oc læg hannem saa paa steden, hwn lesker ilden oc heden megit.

Tag huid Lilye rod oc steg hende oc stod hende siden met Rosen vand oc gor der plaster aff paa ilden oc heden, oc lad det ligge lenge der paa, thi det læger oc hielper.

Dw maat oc tage Rødderne aff den urt Dieffuels Bid oc stød dem smaa oc legge dem paa samme ild, det lesker vel.

Du maat oc stode Valmwe blad met edicke oc legge dem siden paa steden det heler oc udslocker ilden megit. Tag oc stød Portulake met edicke, og gør plaster der aff paa ilden, det lesker oc udsløcker ilden oc megit.

Dw maat oc tage Veybrede blad oc støde dem smaa oc gøre plaster der aff paa bulden eller ilden, det læger megit.

Du maat oc dricke vand som er brent aff Veybrede, thi det lesker megit induertis i Mennisken for den siwgdom. Dw maat oc tage Sebe oc smørge der paa, det heler ilden.

I samme Forfatters Urtevand[1]) hedder det i Kap. 217:

[1]) Urte-uand till ath lege alle hande sotter oc siugdomme. Malmø 1534.

Faar den onde ild.

Om nogen menniskes Lem bliffuer betend met den Onde ild den mange kalle S. Anthonyes ild, da maa han døppe en klud i vand etc. Her efter gentages omtrent de samme Forskrifter, som ovenfor.

Samme Forfatter adskiller imidlertid herfra „den kaalde Ild“; thi det hedder samme Steds, Kap. 221:

Faar den kaalde Ild.

Fonger nogen menniske den kaalde Ild saa ath han haffuer noget saar eller bulde eller Aposteme som brender megit oc det er dog kalt oc fryss der vden omkring oc rodner da maa han tho steden met Rosenvand oc døppe en klud deri oc legge offuer steden, thi det heler den kolde brynde oc gør gaat mod Bylden der hoss er.

I Vocabularium (Artikel 10.992) staar: Sacer ignis: en sywge kallis then ond ild.

Henrick Smid har i sin Lægebog[2]) intet om Ignis sacer. I hans „Fierde Urtegaard“[3]) tales der om „den huide Ild hos unge oc spæde Børn“; men ikke om den Sygdom, der interesserer os.

Henrick Smid's Lægebog har en Fortale af Prof. Morsing (Professor fra 1520 ved Københavns Universitet). Man tør maaske spore den videnskabelige Medicins Overlegenhed over den populære i den Omstændighed, at den „onde Ild“ er forsvunden af hans Lægebog.

I den egentlige medicinske Literatur har jeg ikke kunnet finde nogetsomhelst af Interesse, naar undtages en Bog af Esbern Nielsen[4]), der udgiver sig for at handle om „Morbus et ignis sacer“, men i al Fald hvad denne sidste Sygdom angaar giver aldeles vildledende Oplysninger.

Af Ordbøgerne over det danske Sprog kan der ikke

[1]) Malmø 1514.

[2]) København 1577.

[3]) København 1577. XIV Kap.

[4]) Esb. Nic. Halvegicus: Roschil-Danus. De sacro morbo et igni. Dissert. Basileæ 1611.

uddrages brugbare Oplysninger, da de i Almindelighed kun giver den fejlagtige Oversættelse: Erysipelas[1]).

I Moth's store Ordbog findes der i den almindelige Del en Henvisning til den specielle Del; men i denne sidste har Forf. desværre glemt St. Antons Ild.

I Videnskabernes Selskabs „Dansk Ordbog" siges der dog (Kbhvn. 1820):

„Ste Antonii Ild er en pestartet Sygdom, som viser sig med Rødhed i Huden, Kløen, brændende Smerte og med Blegner, som gaa over i Brand. Saaledes kaldet efter St. Antons Orden, som Pave Urban II stiftede 1093 for at komme de med denne Sygdom befængte til Hjælp."

I Colding: Dict. Herlov. hedder det: „Sacer morbus, hvormed S. Felten straffede, lige som St. Antonius med den vilde Ild, kaldet ilding og St. Antonii Ild". Dette er komplet Virvar. Den „hvide Ild", „Ilding" (pusula) har intet med den „vilde Ild" (Ignis sacer) at gøre.

I øvrigt har jeg intet Steds i den danske medicinske Litteratur, jeg har gennemsøgt, kunnet finde noget om Ergotismens Optræden i Danmark, før de i min almindelige, historiske Oversigt gengivne Beskrivelser af Sygdommens Optræden i Holsten i det 18de Aarh.

Fra Norge har jeg truffet en Pjece, der maaske hører under denne Rubrik: Den paagældende Sygdom[2]) optraadte i Foraaret 1773 i Norge, hvor den ellers aldrig havde været set. Den optraadte med en lille Husepidemi hos 5 Karle og 2 Piger efter Nydelsen af

[1]) Saaledes Kalkar's Ordbog til det ældre danske Sprog (S. 449). Kbhvn. 1881—85: „den hvide (onde, vilde) ild ɔ: rosen, hudsygdom. Af samme Anskuelse er Schiller u. Lübben: Mittelniederdeutsches Wörterbuch. Bremen 1875—80, og Encyclopædia Britannica. Edinburgh 1875. (Art. Anthonys fire.)

[2]) Hempel: Erfahrungen und Wahrnehmungen vom Scheerbocke nebst einem Schreiben die monatliche Reinigung der Grönländerinnen betreffend und etwas von der Kriebelkrankheit. Lpz. u. Kopenhagen 1778.

Havregrød. I April optraadte den i Fogderiet Hardanger. I Søndmøre smed man den giftige Havre i Vandet. Tilfældene kunne efter den meget løse Beskrivelse nok ligne Ergotisme. Imidlertid mente man, at det var Hejre (Bromus secalinus), der var Skyld i de giftige Virkninger. Kreaturerne kunde heller ikke nyde af Kornet uden at blive angrebne af de samme Tilfælde.

I det 19de Aarhundrede har Norge derimod (i 1851) haft spredte Tilfælde af Ergotismus spasmodicus i Smaalenene. De synes dog kun at have været omtalte i Aviserne. SCHIØTT har i det medicinske Selskab i Kristiania omtalt Avisernes Beretninger, men ingen medicinske Iagttagelser.[1])

Ergotismens Historie i den nyere Tid.

Der synes at være hengaaet lang Tid, et helt Aarhundrede, efter Bogtrykkerkunstens Opfindelse, inden Lægevidenskaben begyndte at beskæftige sig med Ergotismen.

I *1580* har der vist været en almindelig Epidemi i Europa.

Det siges i *Islands* Annaler[2]):

„Der gik en Sot udenlands over hele Europa; den kom ligeledes til Island og blev der kaldet „Engingarsótt“ (af engia, sammenknibe, sammensnærpe). SCHLEISNER mener — og dette tror jeg er rigtigt — at dette kunde være Ergotisme.

I NEOCORUS[3]) læser man om en Epidemi i *Holsten* i samme Aar, der ogsaa nok kunde antages at høre herhen.

[1]) Norsk Magas. f. Lægevidensk. 1851. S. 847.

[2]) Cit. e. SCHLEISNER: Island undersøgt fra et lægevidenskabeligt Synspunkt. Kbh. 1849.

[3]) Chronik des Landes Ditmarschen. DAHLMANN's Udg. Kiel 1827. II B. S. 284.

Den første utvivlsomme Beskrivelse af Ergotismen gælder en Epidemi i *Lüneborg 1581*, iagttaget af Ronsseus[1]). I 2 Sogne døde der 523 Personer.

Den næste videnskabelig beskrevne Epidemi optræder i *Sudeterne 1587* og *1592*. Sygdommen belægges med det betegnende Navn: „Kromme". Caspar Schwenckfeld i Hirschberg ansaa Sygdommen for hidtil ukendt og gav en nogenlunde god Beskrivelse af den[2]). Han erklærer, at Kornet var bleven overfaldet af en „Manna aërea maligna, seu rore venenata et acri". Befolkningen anvendte Skadekød som Middel mod Sygdommen.

1596 hjemsøgtes *Westphalen*, *Kölln*, *Hessen*, *Wittgenstein* og *Waldeck* af en Farsot, der benævnes „Ziehende Seuche", „spasmus pestilentialis". Fakultetet i Marburg udgav en Beskrivelse af denne „usædvanlige og hidtil her i Landet ukendte" Sygdom. Urent Brød og daarlig Ernæring erklæredes for Hovedaarsagen til Sygdommen, som i øvrigt ansaas for smitsom. Epidemien i Hessen 1596 skal efter en Notits hos Schleger[3]) være beskreven af Hoffmann (Halle) og Drawitz. Deres Arbejder have ikke været mig tilgængelige.

Vort egentlige, solide, videnskabelige Kendskab til Sygdommen skylde vi dog Thuillier père (Sullys Livlæge), som var Øjenvidne til Pestens Optræden i *Sologne 1630*. Sologne, som er Frankrigs værste Ergotismearnested, er en Del af Departementet Loire et Cher, strækker sig fra Orleans til Vierzon og fra Sully til Blois.

Af Abbé Tessier's beundringsværdig klare Beskrivelse[4]) fremgaar det (hvad vi ville anse som et Para-

[1]) Häser: Historisch-pathologische Untersuchungen. Geschichte d. Volkskrankheiten, II B. S. 93.

[2]) Theriotropheum Silesiæ. Liegnitz 1603, p. 334. Cit. e. Hecker.

[3]) Versuche mit dem Mutterkorn. Cassel 1770.

[4]) Histoire de l'académie royale de médecine 1776. S. 61.

digma for de Naturforhold, Secale cornutum kræve for at udvikle sig frodig), at det er et Land,

1) der er fugtigt og overmættet med Vanddampe;

2) hvis vegetabilske og animale Produkter ere spinkle og smaa, paa Grund af Jordbundens altfor store Magerhed og Fugtighed;

3) hvis Indbyggere have en slet Konstitution og ere særlig udsatte for intermitterende Febre.

Thuillier père[1]) ved allerede Besked med, at Sekale er den utvivlsomme Aarsag til Sygdommen (det berettes, at han havde faaet det at vide af Lægen og Kirurgerne i Byen Gien), at Giftens Kvantitet staar i Forhold til Sygdommens Intensitet, og at Sygdommen raser i de fugtige Somre, der følge efter kolde Vintre. Han fodrede flere Husdyr med Sekale, og de døde. Hans Beskrivelse af Sygdommen er den første ordentlige videnskabelige Iagttagelse af Sygdommen, den første, der er uhildet af Overtro.

De senere Epidemier bragte Bekræftelse af hans Dyrefodringsforsøg; i de fleste af disse Epidemier kom ogsaa Dyrene til at lide med[2]).

Epidemierne gentog sig i Aarene *1650—70—74* i Sologne, Guyenne, Gatinais og især i Montargis. Thuillier's Beskrivelse viser os, at Sygdommen begyndte med en Fornæmmelse af Loddenhed i crura, Smerter og Ødem; derpaa kom der Kulderystelser, Dekoloration, Gangræn og Affald af de angrebne Lemmer, Hænder og Fødder, hele Arme og Ben, i enkelte Tilfælde Næsen. Pesten blev studeret 1673 in loco af Akademiets Udsending Dodart[3]). Den græsselige Koldbrand rasede

---

[1]) Journal des sçavants 1676. 16 mars, S. 69, og Mém. de l'académie 1776, p. 279.

[2]) Se f. Eks. Taube (længere fremme) S. 15.

[3]) Mém. de l'académie royale de médecine 1676.

videre i Sologne 1674—75, observeret af Bourdelin i Montargis og Thuillier fils. Og udenfor Epidemierne forefaldt der stadig aarlig isolerede Tilfælde.

Disse Sologne-Epidemier, „Gangrène des Solognats“, vare, som de franske Epidemier over Hovedet, i Regelen værre end de tyske, uvist af hvilken Grund.

Efter en moderne Farmakolog, Kobert's (Dorpat) Mening, indeholder Sekale 2 Gifte: Sphacelinsyre, der bevirker Ergotismus gangrænosus, og Kornutin, der betinger Ergotismus convulsivus (Kriebelkrankheit). Gangrænen kommer i Stand ved en med Karspasmer forbunden Degeneration af Karvæggene og deres Omgivelser. Vil man acceptere denne Doktrin, maa man altsaa forestille sig, at den franske „ergot de seigle“ indeholder overvejende Sphacelinsyre, medens det tyske „Mutterkorn“ er rigere paa Kornutin. Det lyder lidt søgt.

I Frankrig optraadte Ergotismen som Regel i den nyere Tid med hele den gamle, middelalderlige Voldsomhed. Der er derfor flydt Strømme af Blæk mellem franske og tyske Forfattere, der have villet hævde eller benægte, at der var Forskel paa den franske Sekalegangræn og den mildere, tyske „Kriebelkrankheit“. Af de forskellige Beskrivelser synes det imidlertid at fremgaa, at der kun er Forskel paa Intensiteten af Forgiftningen.

Ved Epidemierne i Harzen 1694, i Schweiz 1709, 1832 i Nischni-Novgorod, 1863 i Simbirsk vare Tilfældene blandede, saavel af den gangrænøse som af den spasmodiske Form. Alle russiske Epidemier i 19de Aarhundrede vare konvulsiviske med Undtagelse af Epidemien hos de donske Kosakker i 1834, hvor den gangrænøse Form var overvejende.

1648—49 samt *1675* var der Epidemier i *Vogtland* (Reuss og Bayern), især omkring Plauen. G. Leisner

lod i denne Anledning Marburgerfakultetets gode Raad optrykke.

1694 rasede en heftig Epidemi i *Harzen* og angreb baade Beboere, Hornkvæg, Svin, Heste og Gæs[1]). Epidemiens enkelte Tilfælde vare svære, ofte gangrænøse som i Sologne.

1701 var der Epidemi i *Sachsen* og *Øvre-Lausitz* (Scheffel l. c.), *1702* i *Erzgebirge* og i Hankensbüttel i Hannover[2]) samt (e. Scheffel) i Freiberg og Meissel.

1709 forefaldt en ret mærkelig Epidemi i 3 Landsbyer i Kantonerne Luzern, Zürich og Bern, fortræffelig beskrevet af Lange i Luzern[3]).

Sygdommen brød ud efter forudgaaende Udmattelse, men uden Febrilia. Lemmerne bleve kølige, blege og Huden rynket, som om Lemmet havde ligget længe i varmt Vand. Venetegningerne paa Overfladen forsvandt, Følelsen gik tabt, Bevægeligheden blev indskrænket, og en dyb Smerte, der i Varmen tog utaalelig til og i Kulde gik over til en smertefuld Frostfølelse, pinte de syge uafladelig, indtil Gangrænen kom, og de hentørrede Dele faldt af. Nogle Patienter følte slet ingen Smerte, men fandt affaldne Tæer eller Fingre i deres Strømper og Vanter. Smerternes tiltagende Intensitet fremkaldte almindeligvis nogen Feberhede, og Nydelsen af varme Spiser fremkaldte Sved af Overkroppen. Søvnen var urolig og forstyrret af vilde Drømme. Hos Patienter, der kun havde nydt lidt Sekale, kom det ikke til Gangræn; det blev staaende ved en Bedøvelse, Tyngde,

---

1) Brunnar: De granis secalis degeneribus venenatis. Ephemerid. acad. nat. curiosor. 1695. Dec. III—A 2. S. 300. (Hecker.)

2) Hoffmann: Medic. rational. System. Obs. 224 T. II, p. 300.

3) C. N. Lange: Beschreibung des bis dahin dasiger Orten niemals erhörten und zu Zeiten sehr schädlichen Genusses der Korn-Zapfen in dem Brodte, und des darauf folgenden unversehenen kalten Brandes. Luzern 1717.

Beklemmelse og Svimmelhed. Fingre og Tæer svulmede op; der kom Revner paa dem, af hvilke serøs Vædske flød ud. Epidemien varede 10 Uger.

Aaret 1709 udmærkede sig lige som andre store Ergotismeaar ved en yderst kold Vinter og en fugtig, lummer Sommer. Ogsaa i Frankrig gav disse klimatiske Forhold Anledning til Epidemier.

Der var saaledes Epidemi i *Dauphiné* og *Languedoc*[1]). Epidemien i Dauphiné er omtalt af LE COMTE og GASSOND, Læger ved Abbediet St. Antoine du Viennois.

Det bemærkes om denne Epidemi, at Sygdommen adskiller sig fra den sædvanlige Gangræn ved at være 5—6 Maaneder om at naa de indvendige Dele og foraarsage Døden.

„Patienterne forrette vedvarende deres sædvanlige Arbejde, som om de ikke vare syge; men de føle en fortærende Brand i det indre af det syge Lem, en Brænden, der forvolde dem utaalelige Smerter, medens det ydre er saa koldt som Is. De kan ikke taale varmende Lægemidler; de søge Kulden, som lindre dem.“

Broder BOSSAU, Overkirurg ved Abbaye St. Antoine, meddeler nogle overordentlig interessante Sygehistorier. Blandt andet fortæller han, at en Kone, som blev ført til Abbediet ridende paa en Aseninde, tilfældig i Forbifarten stødte sit ene Ben mod en Busk. Benet faldt af uden Blødning, og hun bar det selv med paa Hospitalet.

Ogsaa i Omegnen af *Blois* og *Orleans* var der Epidemi. NOEL, Kirurg ved Hôtel-Dieu i Orleans, har aflagt Beretning om Epidemien[2]). Mere end halvhundrede Patienter laa paa hans Hospital. Det værste Symptom var en tør, sort Gangræn, der kunde gaa lige til Hofte-

[1]) Mém. de l'académie royale de médec. 1776. S. 284.
[2]) Hist. de l'acad. royale de méd. 1710. P. 61.

leddet, og enten løste Lemmerne af i Leddet eller blot Kødet fra Benene. Kun sjælden angrebes Overekstremiteterne; kun een Pt. var angreben i Haanden. 4—5 Patienter døde efter Amputation, idet Gangrænen gik videre op. Sygdommen saas kun i de fattigste Folkeklasser — forskaanede næsten ganske Kvinderne eller angreb højst nogle Smaapiger. Rugen indeholdt det Aar en Fjerdedel Sekale.

For *1710* omtaler ILMONI[1]) løselig en Ergotismeepidemi ved de søndre Kyster af Østersøen.

Atter i *1716* hjemsøgtes Bern, Zürich og Luzern af en lignende Epidemi som i 1709.

1716—17 var der Epidemi i Sachsen, Lausitz, Schlesien, Mecklenburg, Holsten og Slesvig. I Dresden, Nossen og Radeberg var der en Tredjedel Sekale i Rugen, og Halm og Aks vare klæbrige af Honningdug.

Om denne Epidemi siger J. C. WOLFF[2]):

„Mann kann diese Epidemie kurz als eine krampfhafte Tragoedie bezeichnen, bei welcher manchmal das tödliche Ende schneller eintrat als auf der Bühne eine Tragoedie bis zur Katastrophe abgespielt ist."

Epidemien var Genstand for mange Beskrivelser: BUDDÆUS, Læge i Øvre-Lausitz[3]), CONGOLIUS[4]), G. V. WEDEL[5]), A. O. GÖLICKE[6]) og VATER[7]). Om Epidemien

---

[1]) Nordens sjukdoms historia. Helsingfors 1854. B. III.

[2]) De morbo spasmodico epidemico maligno. Jena 1717. (KOBERT.)

[3]) Consilium medicum. Budissin 1718.

[4]) Judicium medicum de corruptione lymphæ per frumentum corruptum. 1717. (Cit. e. TAUBE.)

[5]) Diss. de morbo spasmodico epidemico maligno in Saxonia etc. Jena 1717. (TISSOT.)

[6]) Horæ subsecinæ T. II. (TISSOT.)

[7]) Diss. de morbo spasmodico populari Silesiaco. Viteb. 1723. (TISSOT.)

i Holsten have vi en Beskrivelse, der for Resten er meget tarvelig, af SCHEFFEL[1]). Sygdommen begyndte i August 1717 i Vester-Rönnfeld nær Rendsburg, og bredte sig derfra over Dänischwald til Hertugdømmet Slesvig. Atter her fremhæves den frygtelige Myrekryben og de synlige, fibrillære Trækninger. Epidemien var imidlertid ikke ondartet; der døde kun 5—6 Personer.

1722—23 grasserede Sygdommen i Schlesien, Forpommern og Priegnitz. Den preussiske Regering traf ved Lægerne MÜLLER (Stettin) og GLOCKENGIESSER (Berlin), der handlede efter STAHL's Anvisninger, Foranstaltninger mod Sygdommen[2]). Det giftige Korn ombyttedes med gammelt og godt, og der sattes en Stopper for Kvaksalvernes fordærvelige Uvæsen i Behandlingen af denne Sygdom, idet der foreskreves en passende Behandling. Kvaksalverne behandlede Sygdommen med Semen lycopodii i frisk udtømt Menneskeblod.

Næsten samtidig med Epidemien i Pommern var der Epidemi i *Rusland* lige fra Moskwa til henimod Wolga; den rasede iblandt Landbefolkningen saavel som blandt de fra Persien hjemvendte Tropper. Paa Peter den stores Befaling undersøgte GOTTLOB SCHOBER[3]) Epidemien.

Den franske Gesandt CAMPREDON indberetter til sin Regering, at der allerede er død mer end 20,000 Personer af Hungersnød i Omegnen af Nisnij.

---

[1]) Diss. de morbo epidemio convulsivo per Holsatiam grassante oppido raro. (Præses: WALDSCHMIDT.) $^{11}/_{11}$ Kiel 1717.

[2]) Acta medicorum Berolinensium. 1726. Dec. II, Vol. 6. S. 50.

[3]) Epitome dissertationis medicæ de seminibus loliaceis in pane assumtis, varios morbos epidemicos a. 1722 tempore autumnali, 1723 hiemali in territoria Moscovia et Niesnæ producentibus. (Kfr endvidere: Acta medicorum Suecicorum. Upsaliæ 1783. I p. 300.)

„Først troede man, at det var Pesten; men de udsendte Læger have efter en meget nøjagtig Undersøgelse indberettet, at Sygdommen ikke var smitsom, men beroede paa det slette Korn, som Folkene havde spist.“ Efter Sigende var Kornet blevet ødelagt af giftige Taager. Han omtaler ogsaa de svære Tilfælde af Ekstremitetsgangræn[1]).

1736—37 se vi atter den samme Sygdom i *Schlesien* og *Böhmen*, i Schlesien i Byerne ved Zolten og Foden af Sudeterne, i Böhmen i 13 Landsbyer i Herskaberne Wartenberg og Niemes, hvor over 600 Personer, især Børn, bleve syge; en Sjettedel af de angrebne døde, lige saa i Reichstadt og Hohenelb. Epidemien i Böhmen er mesterlig beskreven af Scrinc[2]).

1741—42 udbrød der en lille Epidemi i en Landsby ved *Neu-Ruppin*, i Egnen omkring Stendal og Havelberg og i *Holsten*. Det første Sted blev over 150 Beboere syge, mest Børn, over 40 Ptt. døde[3]). Nogle af de Patienter, der overlevede Sygdommen, skød Ham; det fortælles, at Overhuden, der var haard og fortykket, men underløben med stinkende Materie, gik af.

For Neumarks Vedkommende foreligge Beskrivelser fra Bergen og Müller[4]).

Epidemien i Holsten begyndte i Egnene omkring Preetz, Plöen og Seegeberg og var frygtelig haard. Der var adelige Godser, hvor en Tredjedel af Arbejderbefolkningen døde; der tales endda ikke om de arbejds-

---

[1]) Magaz. d. kaiserl. histor. Gesellschaft zu St. Petersburg. B. 49. S. 296. 1885. (Kobert.)

[2]) Satyræ Siles. Spec. IV. Obs. 5. S. 35.

[3]) Commercium litterar. Nürnberg 1743.

[4]) Disp. de morbo epidem. spasmodico convulsivo contagii experte. Frankf. a. d. O. 1742. (Tissot.)

udygtige. Den er beskreven af KANNENGIESSER[1]), tarvelig og uforstaaende.

Saa udbrød de svære Epidemier i Aarene *1746-1747*.

Epidemien optraadte i *Sverige*, hvor den ikke før vidstes at være set[2]).

Epidemien optraadte allerede 1745 i Elfborgs Len; den skyldtes Brød, især friskbagt og varmt, optraadte som sædvanlig i Tærsketiden, August—September, heftigst hos yngre Kvinder, især hos de fattige. Dens Hovedfænomener vare uregelmæssigt paakommende Paroksysmer af Ildebefindende, Brækninger, ofte Næseblod og Konvulsioner i Ekstremiteterne, i Almindelighed ledsaget af Tab af Bevidstheden. Ved Paroksysmens Begyndelse mærkede de syge ligesom Ild i Lemmerne, hvorfor de ikke sjælden løbe urolige omkring og i sværere Tilfælde med vild Rædsel søgte at styrte sig i Vandet, i Ild, mod Vægge eller ogsaa med bævende Rædsel og Skyhed at fly Menneskers Selskab. Varede Sygdommen længe, inden Døden indtraf, saa kom der Blindhed eller Stumhed eller Mangel paa Evne til at bevæge sig eller Fatuitet med flere Lamhedssymptomer, og sluttelig fulgte alligevel for det meste Døden.

Næste Aar optraadte „Dragsjukan“, som den kaldtes, i Vestergötland, Smaaland, Blekingen, og dræbte mange Mennesker[3]).

Giftige Taager, Honningdug, ansaas for at være Aarsagen.

Endvidere optraadte Sygdommen med Voldsomhed

---

[1]) Acta Nat. Cur. Vol. VII, p. 108. (HECKER.)

[2]) ILMONI: Bidrag til Nordens sjukdomshistoria. Helsingfors 1853. Bd. III, S. 120 og ff.

[3]) HEILIGTAG: De morbo spasmodico convuls. epidem. Lund 1749. Disp.

i *Sologne*, *Landes*, *Flandern* og *Artois*[1]). Fodéré anslaar Antallet af Patienter, der alene i Sologne bukkede under for denne Epidemi, til 8000. Der forefaldt svære, gangrænøse Tilfælde. Salerne saa en 10-Aars Dreng, der havde mistet bægge Benene, og en 14-aarig, der havde mistet det ene Ben i Hofteleddet, det andet i Knæleddet. Bægge døde først paa Sygdommens 28de Dag.

I Hôtel-Dieu i Orleans laa der 120 Patienter, der dels bleve opererede, dels ikke; af dem slap kun 5 ud for endda senere at bukke under.

Arnault de Nobleville[2]) fortæller, at han i Hospitalet i Orleans saa Patienter, der kun havde Kroppen tilbage og endda levede i flere Uger. Lemmerne vare alle gangrænerede af.

I denne Epidemi beviste Salerne ved Dyrefodringer, at Sygdommen beroede paa Indførelsen af Secale cornutum[3]). Han prøvede dets Virkninger paa Svin, Ænder, Høns etc., som han sluttelig tvang til at æde deraf, uagtet de havde Modbydelighed derfor; de døde i gangrænøs Tilstand. Ligeledes viste han, at „Ergot" kun har denne Virkning, saalænge den er frisk, men at der intet er at frygte, naar den har ligget og „svedt" (sué). Senere have Read og Tessier gentaget hans Forsøg.

---

[1]) Raulin: Traité des malad. occas. par les excès de chaleur. P. 341.
Raulin: Observ. de médecine. Paris 1754. P. 320.
Du Hamel: Mém. de l'académie des sciences. 1748. P. 528.
Salerne: Sur les malad. que cause le seigle ergoté. Mem. prés. à l'académ. d. sc. T. II. 1755. P. 155.
Read: Traité du seigle ergoté. 1771. P. 75.
Mercure de France 1748. Janv.

[2]) Mém. de l'acad. royale des sciences. 1748. P 528.

[3]) Mém. des sçavants étrangers. T. 2.

1749—50 var der Epidemi i Omegnen af Lille, beskrevet af BOUCHER[1]). Han begynder at sondre mellem 3 Stadier:

1ste Stadium varer 12—21 Dage; det mangler. naar Sygdommen er svær, bestaar i Smerter i Hænder og Fødder, som om de bleve gennemborede med glødende Jærn — og heftige Kramper i Ekstremitetsmusklerne.

2det Stadium — Soven af Ekstremiteterne — Kriblen med mer eller mindre intensiv Kuldefølelse, udslukket Bevægelighed og Følelse. Opvarmes Lemmet, kommer der Smerter. 2det Stadium varede efter ham 10 Dage.

3dje Stadium er Gangrænen.

COUVET har iagttaget samme Epidemi i Béthune (Alloines) hos 15 Patienter, og i de omliggende Byer var der mange.

I *1754—55* optraadte der Epidemier i Smaaland og Bleking.

LINNÉ, der den Gang havde det store Ord, udtalte sig — skønt han ikke selv kom til Stede paa de angrebne Egne — for at Sygdommen skyldtes Raphanus. Hans Elev, G. ROTHMANN, har i sin Disputats fremstillet Teorien[2]). BERGIUS benævnte Epidemien: Epilepsia acuta epidemica. WAHLIN[3]) fandt i Jönköpingslän 1765—69 „Mjöldrygor", „Mjölökor" eller „Bockshorn" i saavel Byg som Rug og beviste ved Forsøg Uskadeligheden af Raphanus overfor Mennesker og Dyr.

Ikke desto mindre fandt Navnet Raphania dog paa Grund af LINNÉ's store Autoritet Indpas paa mange Steder.

---

[1]) Journal de médecine. 1762. P. 396—427—504.

[2]) Amoenitates academicæ. T. VI, S. 430. Raphania. Upsala 1763.

[3]) Kgl. svenska akademiens handl. 1771. B. 33. S. 42.

Paa det store kgl. Bibliotek staar endnu den Dag i Dag hele Ergotismelitteraturen fra 1770 opført i Katalogen under det fejle Navn „Raphania".

I *1762* forefaldt der i England i *Waltisham* (Suffolkshire) en lille Husepidemi hos Fader, Moder og 6 Børn af samme Familie samt en besøgende i deres Hus, der havde spist af Familiens Brød.

Epidemien vakte uhyre Opsigt; Sygdommen var hidtil aldeles ubeskrevet i England; den blev nu meget omtalt og foranledigede bl. a. Udtalelser af TISSOT i Lausanne[1]).

1764 var der Udbrud i *Artois* omkring Arras og Douay[2]).

1763 viste der sig enlige Tilfælde i Jönköpings Len, der atter forsvandt det følgende Aar[3]). Men om Efteraaret 1765 optraadte Sygdommen med stor Heftighed paa flere Steder paa een Gang, saa at henved 2000 Mennesker bleve angrebne; den saas ogsaa hist og her i Westgötland. Svagere, men dog med epidemisk Udbredning optraadte den i 1766; de følgende Aar forefaldt der kun sporadiske Tilfælde.

Aaret 1770 var atter et af Ergotismens store Aar.

1770—72 var der Epidemi i Sologne, Maine, Limousin og Auvergne. I Noyen i Maine døde en Familie paa 5 Medlemmer ud paa nær et Barn, der mistede bægge Ben af Gangræn[4]). 1774 og 1777 var der atter Epi-

---

[1]) Nachricht v. d. Kriebelkrankheit. Leipz. 1771.
Philosophical transactions T. LII p. 523 og 584, T. LV 1765 p. 106.

[2]) READ, l. c. p. 82.

[3]) WAHLIN, l. c. S. 18, 155.

[4]) VÈTILLART: Mém. sur une espéce de poison, connu sons le nom d'Ergot, Seigle ergote, Bled cornu et sur les maux, qui résultent de cette pernicieuse nourriture. Tours 1770.

demi i det stakkels Sologne[1]). I Tyskland var der Epidemi paa alle ældre Steder og en Mængde nye, endog i Østrig viste Sygdommen sig.

Mod Slutningen af Aaret *1770* indberettede FISCHER[2]) til Wien, at Pesten rasede i Grevskabet Zemlin i Ungarn, og Rygtet gik, at den bredte sig ad Pressburg til. Det var imidlertid ikke Pesten, men derimod en „Skørbugsfeber". Men denne „Skørbugsfeber" var ualmindelig morderisk; knap 5 pCt. slap levende fra den, og de, der overstode Sygdommen, mistede Fingre, Tæer, Arme og Ben, der („faulten") raadnede hen og faldt af. Wiener-Lægerne erklærede Sygdommen for den franske Ergotisme.

Epidemien i *Tyskland* vakte stor Opmærksomhed og fandt talrige Observatorer[3]).

WICHMANN beretter om 150 Tilfælde. Epidemien udbrød i Celles nærmeste Omegn lige efter Rughøsten i September Maaned og bredte sig stærkt, saa at i Løbet af 4—5 Uger i 6—8 mindre Landsbyer allerede 60 Personer vare blevne angrebne, hvoraf 13 vare døde. Og

---

[1]) Mém. de l'académie royale de médecine. T. I og II p. 687. (TESSIER.)

[2]) Se TAUBE, S. 70.

[3]) TAUBE: Geschichte d. Kriebelkrankheit, besonders in den Zellischen Gegenden. Göttingen 1782.

RØDDER: Gribbelkrankheit oder Krampfsucht. Frankf.-Leipzig 1772.

FOCKENS: Kribbelsucht. Celle 1771.

SCHLEGER: Versuche m. d. Mutterkorn. Cassel 1770.

MARCARD: Kribbelkrankheit — ähnliche Krampfsucht. Hamburg u. Stade 1772.

WICHMANN: Geschichte d. Kribelkrankheit in 1770. Leipzig og 1771.

KESSLER: Beob. ü. d. epidem. Faulfieber in d. beiden Wintern 1770—82. Halle 1773.

HERMANNI: Kriebelkrankheit in Hessen. 1771—72. Cassel 1774.

i Amtet Gifhorn, 5 Mil fra Celle, var der 90 syge med 13 Dødsfald. Det fremgaar imidlertid af WICHMANN's Beskrivelse (S. 8) at samtlige Beboere af disse Landsbyer bleve angrebne af Sygdommens lettere Grader, Myrekryben og Følelsesløshed.

TAUBE's Beskrivelser, som ere meget vigtige og fuldstændige, omtaler desuden Egnen omkring Naumburg an der Saale og Wernigerode (Harzen). HERMANNI observerede den i 4 Landsbyer ved Homburg i Hessen.

Epidemien var ligeledes slem i Fuldagebetet og i Hannover (TAUBE melder fra sit Fysikat om 40 Landsbyer med 600 angrebne og 97 døde).

1771 i September var der Epidemi i Landdistriktet omkring Magdeburg. Af 120 Beboere blev Halvdelen syg, og Fjerdedelen af de syge døde (KESSLER).

Af FOCKEN's 26 Patienter døde 4.

SCHLEGER's Afhandling udmærker sig ved, at han benægter Epidemiens Afhængighed af Sekale, uagtet den lokale Amtsfysikus fandt saa megen Sekale i Kornet, at han i hver Haandfuld Korn kunde udpille 20—24 syge Korn.

Der var ligeledes i 1770 stor Epidemi i Holsten, om hvilken de holstenske Læger har indgivet detaillerede Rapporter til den danske Regering[1]).

Da jeg ikke endnu har givet nogen mere detailleret Beskrivelse af Sygdommen, anser jeg det for rigtigst at give udførlige Citater af disse Rapporter, saa meget mere som de (navnlig HENSLER's) staa over de samtidige Forfatteres. Jeg skal da senere supplere dem med HECKER's Beskrivelse. Af CONRADI's Beretning hidsætter jeg følgende:

---

[1]) Berichte und Bedenken die Kriebelkrankheit betreffend von den schleswig-holsteinischen Physicis an die kgl. deutsche Kammer zu Kopenhagen. Kjøbenhavn 1772.

„Nogle Patienter slippe med lidt Ildebefindende og Kneb i Underlivet. Andre faa Brækninger og Diarrhoe og slippe da lettere over det.

Derpaa følger den kriblende Fornæmmelse i Fingerenderne, der saa griber over paa Hænder og Arme, Tæer og Fødder og efterhaanden hele Legemets Overflade. De, der først faa Kriblen i Haanden, slippe i Almindelighed lettere; herved kan det hele stoppe op.

Men gaar det videre, da kommer det efter denne Kryblen eller Myrekryben til Skælven af Lemmerne, Senehop, profus, angstfuld Sved og Klageraab, som maa røre selv det haardeste Hjerte til Medlidenhed. Hos Børn kommer det hurtigst og næsten al Tid til epileptiforme Kramper: hos voksne indfinde Kramperne sig mere gradvist, men med tiltagende Intensitet. Efter disse Kramper indtræder der, som rimeligt er, en Udmattelse, Stupor og Hukommelsessvækkelse.“

Conradi beskriver Epidemien 1770 som ret svær. Et Steds i et Hus døde 6 Personer, inden de havde bekvemmet sig til at søge Lægehjælp[1]). Kramperne vare efter hans Beskrivelse fra nogle Timer til flere Dage, høre da helt op eller fornyes efter nogen Pausering, især naar Patienten udsætter sig for Kulde. Udvikler Sygdommen sig nu videre, kommer der spastiske Kontrakturer af Lemmerne eller endog Ryggen. Disse ledsages da af heftige Smerter og Ødemer af de perifere Dele[2]).

Beretningerne fra den berømte Hensler, fra Dame, Hermann og Conradi, der alle personlig observerede Sygdommen, ere de bedste.

Epidemien, der udstrakte sig over Aarene 1767—71, var værst i 1770—71.

Af Hensler's glimrende, fuldt ud læseværdige Be-

[1]) l. c. S. 54.

[2]) Hermann: l. c. S. 65.

retning, der rager højt op over Kollegernes, hidsætter jeg følgende:

„Sygdommen optræder saa godt som aldrig i Byerne, men blot paa Landet, og her aldrig i Marsken, kun paa Geesten, og i denne sjældnere i de frugtbare Egne end i Sand- og Hedeegne: i de magre Egne er Sygdommen langt sjældnere hos Gaardmænd og Selvejerbønder end hos Husmænd, Inderster, Arbejdsfolk, Landsbyhyrder o. s. v.

Sygdommen er altsaa mindst farlig for de Samfundsklasser, der kunne variere deres Levemaade og blande deres Kost. Jo mere Individet er henvist til Brød alene og laver sin Grød og sine „Kløse“ alene af Mel, desto farligere er det.

Marskboeren nyder meget Kød og Fedt, dertil Smør og Mælk. Selvejerbonden kan endnu vælge og vrage sin Rug. Men Arbejderen lever næsten alene af det Mel, som Mølleren leverer, og Møllerne købe den billigste Rug, der være saa meget „Brand“ i den, der være vil.“

Hensler er derfor overbevist om Rigtigheden af Teorien om, at Kriblesygen skyldes Meldrøje.

Om Symptomerne melder han[1]):

„Sensus formicationis karakteriserer Sygdommen i Begyndelsen, derpaa følge Rykninger (Ausdehnungen) i Sener og Muskler og Stivhed i Hænder og Fødder. Disse Tilfælde gaa over i Konvulsioner; der opstaar Forvirring af Hovedet, Dumhed, en ængstelig Trangbrystethed, den faldende Syge, fuldstændige Lamheder o. s. v., og saavidt jeg ved, er Enden al Tid apoplektisk, paa den Maade, som Epileptikere faa det.

De Patienter, der komme sig, blive først raske med Sommervarmen, naar Sygdommen overlades til sig selv; mange beholde ogsaa for bestandig stive Hænder og krumme Fingre og Tæer.

Men i alle Henseender er denne Sygdom en af de sværeste Plager for den arbejdende Landmand. Thi bliver han ikke for bestandig berøvet sine Hænders Brug, saa bliver

[1]) l. c. S. 16.

han dog lammet en stor Del af Aaret, og netop den bedste Del af Aaret, Foraaret igennem, hvor han skulde erhverve Brødet til sig og sine Børn. Det bliver Højsommer, førend Varmen atter gør hans stive Lemmer smidige. Og da kan man forestille sig den Elendighed, der hersker i en Daglejers Familie, hvor Børnene ligge paa Lergulvet, nogle i Kramper, andre skrigende paa Brød, alle knap i Stand til at dække deres Nøgenhed — og Fader og Moder se Elendigheden og ved sig nu og for lang Tid ude af Stand til at afhjælpe den. Jeg ved ikke noget saa rørende Billede som dette."

Af en anden Indberetning[1]) fremgaar det, at det ofte gaar saaledes til, at Kreaturerne først dø af Sygdommen; naar saa Bønderne have mistet Mælk, Kød, Smør og Fedt, falde ogsaa de selv som Ofre. Det lader til, at Ernæringen skal være næsten reduceret til Vand og Brød, førend Sekale ret kan udfolde sine giftige Virkninger. Mindre Mængder taales i alt Fald uden — iøjnefaldende — Skade. Saaledes melder Fysikus Fabricius paa Als[2]), at der i hans Distrikt ikke er forekommet Tilfælde af Sygdommen i Mands Minde. Da han blev bekendt med, at Sygdommen tilskreves Nydelsen af Meldrøje, som fandtes der paa Egnen, lod han selv og andre Blandingsmængdeforholdet undersøge, og det viste sig da, at der i en Tønde Tansletter Kirkerug var $^3/_8$ Schipp (Skæppe) Moderkorn. Landmanden der paa Egnen kalder det „Mueldrie", „Rundrie" eller „Horn".

Kirkerugen er nu imidlertid en slettere Vare end den almindelige. Proprietær Arctander har meddelt mig, at Bønderne al Tid levere den letteste, den bageste Rug i Tiende til Præst og Degn. Ved Kastningen falder den tungeste Sæd længst borte: den er den bedste.

---

1) Conradi: l. c. S. 54.
2) l. c. S. 106.

Den Sæd, der falder tæt ved Manden med Skovlen, „den bageste“, er fuld af Meldrøje og andre lette Urenheder og anses for god nok til „æ Prest aa æ Dejn“.

Ligesom Meldrøje er til Stede i Rugen i ulige stor Mængde, aabenbart stærkest efter kolde Vintre med koldt Foraar og meget vaade Somre, saaledes er ogsaa Giftstoffets Intensitet vekslende.

De indvendig violette Korn ere værst. Den friske Rug er giftigere end tørret, der har ligget hen; frisk Brød er giftigere end tørret.

Til Komplettering af de holstenske Lægers Udtalelser giver jeg nu nedenfor et Uddrag af HECKER's Beskrivelse[1]).

Han skelner mellem en

a) Mildeste Form,

som han beskriver ligesom de holstenske Læger, optrædende med Myrekryben i Fingrene, Underarmene eller hele Huden; under Tiden var der lige i Begyndelsen af Sygdommen Brækninger; til denne Form hørte endvidere en 14 Dages Diarroe; — og en

b) Heftigste Form,

der begyndte pludselig med Blindhed og Svimmelhed (i Almindelighed kom de heftigste Former straks efter Høsten, de lettere senere, naar Giften ved Henliggen havde tilsat lidt af sine ødelæggende Virkninger).

Derpaa indfandt der sig stærke Trækninger, især i Bøjemusklerne, endelig meget smertefulde Kontrakturer, som Patienterne ynkelig tiggede om at faa udrettede, da det lettede dem momentant. Albuerne holdtes knugede ind til Brystet, Hænderne kramp-

---

[1]) HECKER: Geschichte der neueren Heilkunde. Berlin 1839.

agtig knyttede, Tæerne knyttede ind mod Fodsaalen og Foden bøjet i Fodleddet[1]).

Til disse Symptomer sluttede sig Spænding i Underlivet, dumpe Smerter og Prækordialangst; Kløgninger og tomme Brækninger, som snart indfandt sig, bragte ingen Lindring. Aabningen var træg og sjælden, og Urinen afgik kun draabevis. Ansigtet var blegt, forandret, guligt, dækket af kold Sved; Tungen krummedes i Kramper, der piskede en skummende Slim over Læberne. Pulsen lille, afbrudt. Denne kvalfulde Tilstand varede ved med ganske smaa Remissioner; i Løbet af 24 Timer indfandt der sig almindeligvis heftige Trækninger, Tab af Bevidsthed og Mæle. Døden indtraf i Almindelighed den 3dje Dag. Ingen Pt., der angrebes af denne Form af Kriblesygen, kom sig.

Kun Pattebørn, der ikke fik Brød, forskaanedes for Sygdommen.

c) Den mildere Form

staar imellem bægge de foregaaende. Den er meget langvarig, kan under Omstændigheder helbredes, men i al Fald kun gennem en lang og yderst pinefuld Rekonvalescens.

Den begyndte almindeligvis med Prodromer af almindelig Ildebefindende, Myrekryben og krampagtige Trækninger, synlige i Ansigt og Fingre. Herpaa fulgte gerne Svimmelhed, Prækordialangst, Kløgninger og Opkastninger af en sej Slim.

Hertil sluttede sig de smertefulde Kontrakturer i Fleksorerne, som Patienterne tiggede om at faa udrettede, Kramper, stigende indtil epileptiforme, ledsa-

---

[1]) Det er disse Kontrakturer, som findes afbildede hos Heusinger jun., der paatvinger sig den stærkeste Opmærksomhed i visse Epidemier, der derefter benævnes: Kromme, krumme Krankheit, Schwerenoth — K. etc.

gede af Tungebid, under Tiden fuldstændig Ustyrlighed. Af cerebrale Symptomer mærkes endvidere Stupor, Sløvhed, stigende til Idioti.

Pulsen trak sig krampagtig sammen. Ansigtet faldt ind; der kom fibrillære Trækninger om Munden (af og til risus sardonicus), i Kinder og Øjenbryn. Ansigtsudtrykket blev efterhaanden lidende, Farven gul eller jordslaaet. Paa Grund af Kontrakturen af Achillessenen maatte Patienterne vanke om svævende paa Taaspidserne. Pupillerne stod vidt dilaterede; der optraadte forskellige Syns- og Akkomodationsforstyrrelser og hyppig Diplopi (Patienterne kunde ikke tælle Ærter) Synssvækkelsen kunde stige til Amaurose[1]) (Taube S. 238).

Fingre og Tæer bleve aldeles følelsesløse; man kunde stikke og brænde i dem uden at volde Smerte. Taube fortæller S. 118 om en Kone, der syede Fingrene af venstre Haand fast til et Klædningsstykke, hun lappede paa. Der viste sig voldsom Sult, særlig efter sure Spiser.

Mange Patienter bukkede simpelthen under for de oprivende, langvarige Diarroer.

Som det var at vente efter den pinefulde Paræstesi — Myrekryben, viste der sig ofte paa Huden pruriginøst Udslæt, rimeligvis altsaa sekundært, foraarsaget af Pt.'s Kradsninger.

Der mangler dog ikke heller Observationer af Tilfælde, i hvilke der optraadte mere intensive Hudlidelser. Til Belæring for Dermatologerne, der ligesom deres

---

[1]) Sekale-Cataract er iagttaget ved forskellige Lejligheder af Linné og Rothmann, af Brückmann (Braunschweig 1743) af Taube (1770—71, S. 141). Og Ignatius Meier har i 1859 i Siebenbürgen set en Epidemi af Ergotisme, hvor der forefaldt 98 Dødsfald. Det kom ikke til Gangræner, men i 23 Tilfælde udviklede dobbelt Cataract sig som Eftersygdom. Kfr. desuden Graefe's Arch. f. Ophth. B. VIII Abth. 2. 1862. p. 120.

Kolleger af andre Specialiteter i indeværende Aarhundrede saa fuldstændig have negligeret vort Kendskab til Ergotismen, skal jeg hidsætte, hvad TAUBE [1]) fortæller om en Pige, der flere Gange skød Ham [2]) og dog kom sig efter 5 Aars Forløb.

„Die erste Häutung bestand in der wahren und ganzen Haut, sodass man, wenn ein Theil abgesondert war, Sehnen und Fleisch ohne Bedeckung liegen sehen konnte. Wer sich jemals das Vergnügen gemacht hat, einen Flusskrebs im Wasser seinen alten Harnisch ablegen zu sehen, der kann sich einen Begriff von dieser Häutung machen.

Die getrocknete Decke der Finger und Zehen sprang auf und liess sich abstreifen. So hart die äusserliche Seite dieser todten Haut war, so weich war die inwendige."

I et Tilfælde, som HUSSA [3]) har set i Bøhmen 1855 hos en Pige, kom der først gangrænøse Pletter paa Ryggen og Underlivet. Snart efter angreb imidlertid Hudgangrænen hele Kroppen fortil og bagtil, saavel som Laarene; hele Huden løsnede sig, og Døden indtraadte under frygtelige Lidelser.

I andet Stadium af denne sidstomtalte — mildere — Form træder Hjernesymptomerne i Forgrunden med Følelsesløsheden, Sløvsindet, Synssvækkelsen, den besværede Taleevne (tyk Tunge) og Hovedpinen. Der optræder Brækninger, holder sig vedvarende Appetitmangel. Desuden dominerer i dette Stadium Diarroen, Kramperne og Kontortionerne.

Mange Patienter døde af Recidiver 5—6 Aar efter det første Anfald i den store tyske Epidemi 1770—71.

[1]) Geschichte d. Kriebelkrankheit. Göttingen 1782. S. 153.

[2]) Ogsaa BRÜCKMANN: Commerc. litterar., Nürnberg 1743, hebdom. VII, har observeret deskvamativ Dermatitis ved Ergotisme. HAARTMANN i 1840 i Nurmio (Finland).

[3]) Prager med. Vierteljahresschrift 1856, B. XIII.

I det hele taget oplyser den direkte Dødelighed os ikke om Epidemiernes virkelig morderiske Optræden. Denne faar vi meget bedre Begreb om ved at læse et Tillæg til Taube's Arbejde (l. c. p. 792) af Pastor Hüser i Hankensbüttel[1].

Det hedder i Præstens Undersøgelser:

„I Hankensbüttels nærmeste Omegn blev 309 Personer angrebne, og der døde 56 (deraf 29 Børn) og af Recidiverne døde:

17 i 1772,
3 i 1773,
13 i 1774,
6 i 1776

efter fleraarige Lidelser af kronisk Epilepsi, Blindhed og Sløvhed. Meier har i den oftere citerede Siebenbürgen-Epidemi set Vanvid og Idioti paafølge, og Boehm har i en Marburger-Epidemi saa sent som i 1880 set, at der af gangrænøse Symptomer kun optraadte Negleaffald, men at Patienterne bleve aandssvage, og at der udviklede sig en veritabel Tabes dorsalis, vel karakteriseret saavel i klinisk som i anatomisk Henseende. Wagner (1833), Haartmann (1841) have gjort lignende Bemærkninger.

Fra enkelte af Epidemierne foreligger der sparsomme

Sektionsberetninger.

Af Taube's Fremstilling fremgaar det, at Ligene efter de heftigste Former meget hurtig gik i Forraadnelse, og først Forraadnelsen var i Stand til at løse den voldsomme Stivhed og Kontraktur af Lemmerne. Øjnene vare dybt liggende, Øjelaagene brunrøde; af Mund og Næse flød en Slim af gennemtrængende Stank.

---

[1]) Historische Nachricht v. d. Kriebelkrankheit in dem Amte Giffhorn. (Tillæg til Taube's ofte citerede Arbejde.)

Alle Dele af Underlivet vare gulfarvede. Leveren viste sig mørkebrun, haard, struttende af sort Blod, Galdeblæren udspilet, bristefærdig af lysegrøn, vandig Galde; og hele Slimhinden i Tarmen var bedækket af dendritiske Karpletter, „som man træffer dem efter Blodbrækning“.

Lungerne og Arterierne i Hjernehinderne vare overfyldte med staserende Blod; Hjertet derimod slapt, Aorta og Sinus duræ matris blodtomme.

Taube (S. 102 l. c.) har gjort 2 Sektioner; Hermanni 4 hos Patienter, der vare bukkede under for den mildere Form (l. c. S. 23).

Blodstasen i Underlivet, „der i det hele maa anses for det mest fremtrædende Moment“, var i disse Tilfælde endnu langt videre gaaende; Karpletterne i Tarmen saas endnu mørkere og i Forbindelse med tydelige Tegn paa forudgaaet Betændelse af Slimhinden, endog gangrænøs Destruktion af samme, ligesom ogsaa Lever, Milt, Nyrer og enkelte Dele af Peritonæum bare Spor af Betændelse og Gangræn.

Sektionsberetninger findes desuden — men lige saa negative fra Wend i Camenz[1]) (Epidemien 1716 i Sachsen etc.) og hos Heusinger[2]), samt løselig omtalte hos Haartmann (l. c.).

For *1779* har Weikard[3]) berettet om en Epidemi i *Fulda*, ved hvilken først Fjerkræ, derpaa Dyrene i et Menageri, endelig Heste og Mennesker bleve syge og delvis døde.

---

[1]) Breslauer Samml. 1717, Juli, Klasse IV, Art. 2, § 1, S. 89.

[2]) Studien über Ergotismus. Marburg 1856. S. 49.

[3]) Denkwürdigkeiten aus d. Lebensgeschichte des k. russ. Etatsraths Weikard. Frankfurt u. Lpz. 1802. p. 203. (cit. e. Kobert.)

1785—88 herskede der i Guvernementet *Kiew* svære Sekaleepidemier med Gangræn. Maslowski[1]) blev udsendt for at studere Epidemien.

I *1785* optraadte „Dragsjukan" atter i *Sverige*, i Bleking; den kom som sædvanlig efter Høsten, anfaldt først Børn, senere ogsaa ældre Personer[2]).

19de Aarhundrede.

Ergotismen har fortsat sine Ødelæggelser lige ned til den nyeste Tid; i vore Dage er den dog væsentlig kun kendt i Rusland. (Alle Europas Apoteker forsynes efter Kobert's Angivelse med Sekale fra Rusland og fra Spanien).

Jeg giver nedenfor (væsentlig efter Husemann[3]), Heusinger (l. c.) og Kobert (l. c.)) en Oversigt over de vigtigste Epidemier, den har givet Anledning til.

1801 Ergotismus spasmodicus i Trier (Burckardt).

1804 Erg. spasm. i Minsk, Podolien, Ukraine, Volhynien, Jekaterinoslaw (Franck[4]) og i Sverige.

1805 Erg. spasm. i Neumark (Lorinser[5]) og i Polen (Philipoff).

Efter den store Napoleons Ruslandsfelttog og den frygtelige Vinter hjemsøgtes *Frankrig* atter af Ergotismen. Epidemierne ere beskrevne af Courhaut[6]), Bordot[7]) og

---

[1]) Tschistowitsch: Geschichte der ersten med. Schulen in Russland. Petersburg 1883. p. 609. Russisk. cit. e. Kobert.

[2]) Ilmani, l. c. II B. S. 454 og 534.

[3]) Handb. d. Toxikologie. Berlin 1862. S. 365.

[4]) Prax. med. univers. præcepta. Leipz. 1841 II I, 2, 1. cit. e. Heusinger.

[5]) Versuche u. Beobachtungen. Berlin 1824.

[6]) Traité de l'ergot de seigle. Chalons s. S. 1827. e. Heusinger.

[7]) Considérations médic. sur le seigle ergoté. Paris 1818 (Heusinger.)

Orjollet[1]). Den af disse Forfattere beskrevne Epidemi hjemsøgte Departementerne Saône et Loire og Allier; den havde ligesom de berygtede Sologneepidemier den tørre Gangræn, men takket være god Behandling var der forholdsvis faa Dødsfald; af 300 Patienter mistede Courhaut kun 1.

Janson[2]) iagttog den samme Epidemi i Omegnen af Lyon i 1814, den følgende Vinter paa mange Steder, men især i Dep. Isère. Der laa mere end 40 Patienter fra Dauphiné med Gangræn af Ekstremiteterne paa Hôtel Dieu i Lyon. 18 Patienter maatte amputeres; af dem døde 5.

For Aarene *1816—17* og *1821* beretter Lorinser om Tilfælde af Kriebelkrankheit i Potsdam, Medebach, Pommern, Köln, Düsseldorf, Trier og Nederschlesien samt Düllmen (Wesener).

Frank melder om Ergot. spasm. i *1819* i Wialka. Claus i Moskau observerede Sygdommen hos 12 Personer. 1821 rasede bægge dens Former i flere Egne af Rusland, observeret og beskrevet ved Dünaburg af Yassukowitsch.

1821 saas Kriebelkrankheit i Böhmen, Nederschlesien og Breslau (Lorinser).

I Begyndelsen af Trediverne havde *Tyskland* atter en Epidemi af Kriebelkrankheit af betydelig Udstrækning. For Aarene 1831—32 er den vel beskreven af Wagner[3]) i Schlieben (Nederlausitz).

Sæden indeholdt en overordentlig Mængde Sekale det Aar, gennemsnitlig $^1/_5$. Epidemien udbrød allerede med sine første Tilfælde i Juli og ansaas til en Begyn-

---

[1]) Sur les mauvais effets du seigle ergoté. Strassbourg 1818. (Heusinger.)

[2]) Mélanges de chirurgie. Lyon 1844. p. 379 og ff.

[3]) Hufeland's Journal. Bd. 73, 74, 75 (Heusinger) og De convulsione cereali. Berlin 1833.

delse for at være Kolera. WAGNER sen. og jun., der beskrive Sygdommen, fremhæve udtrykkelig den svære Rekonvalescens med de hyppige Recidiver og farlige Eftersygdomme (Epilepsi, Sindsanomalier, Hukommelsessvækkelse, Blindhed, Ankylosedannelser etc.).

Hos HEUSINGER (l. c.) findes yderligere omtalt en Række Beskrivelser fra andre Egne af Tyskland og andre Forfattere (BRACH — SCHRAMM i Luckau — BURDACH i Brassnitz — Ruhland og Geierswalde i Schlesien — Peikwitz og Niedersalzbrunn samme Steds — Bräunsdorf i Sachsen — Leitmeritz og Ellbogen i Böhmen).

Fra *1834* og følgende Aar har LIÉGEY i Rambervilliers givet Melding[1]) om flere Ergotismetilfælde, han har observeret i Aarenes Løb. Disse Tilfælde ere interessante, fordi vi i dem atter se en Blanding af spasmodiske og gangrænøse Symptomer; i et enkelt Tilfælde kom der endog Gangræn af Overlæben.

I Løbet af de samme Aar var der gentagne Epidemier af værste Art i *Rusland*, saaledes *1831—32* en stor Epidemi i Grodno — Kasan — Kostroma — Nischninovgorod og Wiatka. *1834* var der en svær Epidemi af Ergot. gangr. i de donske Kosakkers Land, og endelig i *1837* en stor Epidemi i Moskwa, Petersburg, Tula, Twer og Volhynien, Disse Epidemier ere paa KOBERT's Initiativ blevne omtalte af en af hans Elever[2]). Listen over de Guvernementer i Rusland, der i det 19de Aarhundrede have været hjemsøgte af Ergotisme, bibringer os hurtig det Indtryk, at Sygdommen maa kunne siges at være endemisk der:

---

[1]) Gazette médicale de Lyon. 1855. Nr. 16.

[2]) Zur Geschichte des Mutterkorns i: Historische Studien aus dem pharmakolog. Inst. zu Dorpat. 1892. S. 12. GRÜNFELD: Mutterkornfrage.

Charkow.	Minsk.	Taurien.
Donske Kosakker.	Mohilew.	Tomsk.
Grodno.	Moskwa.	Tschernigow.
Jaroslaw.	Novgorod.	Tula.
Jekaterinoslaw.	Nischnij-Novgorod.	Twer.
Kasan.	Petersburg.	Wladimir.
Kaluga.	Samara.	Wiatka.
Kiew.	Simbirsk.	Wolhynien.
Kostroma.	Smolensk.	

I enkelte af Epidemierne gik Dødeligheden op til 62—66 pCt. (Kasan 1839 og 1863.)

I 1837 er Sygdommen gjort til Genstand for Omtale af Schrenck[1]), for 1835—36 og 1840 i Guvernementet Novgorod af Bardowsky[2]).

I Slutningen af Trediverne og Begyndelsen af Fyrrerne forefalder der atter spredte Tilfælde af Kriebelkrankheit i Tyskland. Wagner ser atter et Par Tilfælde i Schlieben og Ploetscke ser en Familieepidemi i Sprottau (Nederschlesien). (Heusinger.)

Den næste store Epidemi tilhører *Finland.*

Carl v. Haartmann har afgivet Beretning om den[3]).

Den første Beretning indløb allerede 10de Juli 1840 fra Provinsiallægen i Sordavola; derefter udbrød Sygdommen i Nyslott og Karelen og i Begyndelsen af Aaret 1841 tillige i Kexholm, Kuopio, Willmannstrand, Heinda og Uleåborg. Og Sygdommen optraadte med alle sine forskellige Gradationer, lige fra en let Tyngde i Hovedet og svage Formikationer eller let Spænding i Ekstremitetsmusklerne eller Rumlen i Tarmkanalen med hyppige Udtømmelser, indtil fuldstændigt Sløvsind med dels klo-

[1]) Reise durch die Tundren der Samojeden. Dorpat 1840, I, p. 19. (Heusinger.)

[2]) Medic. Zeitung Ruslands 1850. Nr. 20.

[3]) Finska läkare-sällskapets handlingar. 1841. I B.

niske, dels toniske Kramper eller voldsomme Brækninger og krampagtige Udtømmelser af Tarmkanalen. Efter HAARTMANN's Opgørelse var Dødeligheden 19 af 220, og 19 Patienter beholdt Eftersygdomme.

Sygdommen rasede imidlertid videre i Vinteren 1842 i Nyslott, i Efteraaret samme Steds og i Sordavola. I 1843 herskede Sygdommen atter i Mellem- og Øst-Finland; i Heinola bestod Sæden af $^1/_3$ Sekale; Sygdommen fulgtes af de værste Tilfælde, Epilepsi, Mani og Melankoli. I Efteraaret 1843 var den atter slem i Nyslott og Karelen; ved et Marked døde der 10 Patienter af 140 angrebne. Endnu i 1844 saas der spredte Tilfælde, ja lige ned til 1847[1]).

RABBE angiver i „Mortaliteten i Finland“[2]) Dødeligheden af Ergotisme i Fyrrerne saaledes:

1841:	105,
1842:	85,
1843:	150,
1844:	89,
1845:	74,
1847:	12.

(HAARTMANN, der ikke som RABBE har arbejdet med Præstetællinger angiver imidlertid 220 døde fra Aarene 1840—41).

BONJEAN har i *1844* observeret nogle Tilfælde i *Savoye*[3]) af den sædvanlige gangrænøse Art. I samme Aar optraadte Erg. spasm. paa sit gamle Hjemsted, Ellbogener-Kredsen i Bøhmen hos en fattig Familie. Lignende Epidemier hos enkelte Familier ere beskrevne for *1845* af UNGEFUG i Darkemen, *1851* af PUCHSTEIN i

---

[1]) STRÖMBERG: Finlands Sjukdoms-Kronik för fjerde Decennium. Helsingfors 1847. (HEUSINGER.)

[2]) Finska läkare-sällskapets handlingar.

[3]) Journal de chimie méd. 1851. p. 365. (HEUSINGER.)

Stregow (Pommern) og *1852* af v. Meyern i Grossbodungen (Erfurt).

1852—53 havde Guvernementet *Minsk* en svær, tidligere løselig omtalt Epidemi[1]).

Sverige hjemsøgtes atter af Erg. spasm. i *1853* (Lewin). I Løbet af de første Aar af Halvtredserne saa Arpi gentagne Gange de kendte Symptomer[2]).

Med Aaret *1845* stod atter et af Ergotismens store Aar frem. Barrier, der da var Overkirurg ved Hotel Dieu i Lyon har beskrevet[3]) Sygdommens Ødelæggelser paa dens gamle Territorier, Departementerne Isère, Loire, Haute-Loire, Ardèche og tildels Rhône. 30 af de værste Patienter optoges paa Hospitalet i Lyon.

Som det ved flere andre Epidemier er observeret, blev der ofte af en hel Husstand kun 2 eller 3 Personer angrebne; de svagelige, af slet Diæt eller Overanstrengelse svækkede Medlemmer bukkede først under; de voksne, arbejdende Mænd led værst og ligeledes gik det som al Tid mest ud over de perifere Organer. Endnu i 1856 spredte Tilfælde f. Eks. i Lyon. Samtidig optraadte Sygdommen paa sine gamle Yndlingssteder i *Tyskland* og *Østrig*.

Helm i Brünn saa 9 Tilfælde af Gangræn af Tæerne[4]).

Desuden beskriver Roerig Sygdommens Optræden i 2 Byer i Waldeck. I Hannover observerede Spiess og Wachsmuth en mere udbredt Epidemi af Kriebelkrankheit (se Heusinger).

I Lippe observerede Husemann[5]) 30 Tilfælde, af hvilke 7 døde. Fra Øvrehessen samlede Heusinger (l. c.)

---

[1]) Medic. Zeitung Russlands 1853. p. 158. (Heusinger.)
[2]) Hygiea. Bd. 15. 1854.
[3]) Gazette médicale de Lyon 1855. Nr. 10.
[4]) Wiener Wochenschrift 1856. Nr. 11—13.
[5]) Reil's Journal I. 3, p. 408.

155 Tilfælde, blandt hvilke allerede det første Aar 25 døde.

Desuden beskrives Epidemier fra Braunschweig (Griepenkerl og Pockels) fra Cassel, Thüringen, Nassau og Bayern og i 1856 i Ohrdruff og Lippe.

1857 udbrød en Epidemi, der lejlighedsvis tidligere er omtalt, i *sachsisk Siebenbürgen*. Den er beskreven af Ign. Meyr[1]. I 6 Landskaber forefaldt der 283 Tilfælde med 98 døde. 23 af de „helbredede" Patienter fik Cataract, der udviklede sig efter Ophøret af Kramperne under maanedlang Hovedpine med Svimmelhed og Øresusen.

1863 Erg. mixta i *Simbirsk*.

1868 observeredes i Auerbach ved Stollberg i *Sachsen* en lille Epidemi[2] (Flinzer) og i *Østpreussen* (Leyden[3]).

1870 var der Epidemi i Schwaig og Rodnig (*Bayern*) (J. Mayer)[4].

1871 var der Epidemi i Charkow blandt 21 Patienter, af hvilke 6 døde.

1872 var Ergotismen atter paa Spil i Cherson og Tomsk blandt 81 Personer, af hvilke 20 døde, ligesaa i *1879* (Ergot. spasm.) i Kiew og Nowgorod (Swiatlowsky)[5]. Der var 16 let angrebne Patienter, 19 alvorligere; af denne sidste Kategori døde 4.

1880 slap Sygdommen ind i Forstæderne til Kiew. Bønderne havde opdaget, at de ikke kunde taale Rugbrødet; de bragte det derfor til Torvs og solgte det.

For samme Aar have Siemens, Tuczek og Menche beskrevet en Epidemi i Kredsen Frankenberg i Hessen[6])

---

[1]) Wiener Wochenblatt 1861, XVII 47. cit. e. Kobert.

[2]) Vierteljahresschr. f. gerichtl. Med. II Serie, Bd. VIII. 1868. p. 360. (Kobert.)

[3]) Klinik d. Rückenmarkskrankh. Berlin 1875. II Bd. p. 287.

[4]) Bayer. ärztl. Intelligenzblatt. 1870. Nr. 7, p. 77.

[5]) cit. e. Kobert.

[6]) Archiv f. klin. Medicin. 1883. B. 33, p. 286. (Kobert.)

og Emmerling har set Sygdommen hos en enlig Familie i Bramstedt i Holsten[1]).

Der udbrød atter i *1881* en stor Epidemi i Jekaterinoslaw, hvor der observeredes 150 Tilfælde, de 2 med Gangræn. I Tomsk saas 30 Tilfælde. Ogsaa i Charkow saas Sygdommen (Achscharumow). Og endelig noteres (ligeledes hos Kobert) for *1883* en svær Epidemi i September—December i Tomsk. Af 300 Patienter døde 36.

Vi ere nu færdige med denne skematiske Oversigt over Ergotismens Historie, der naturligvis er blevet noget trættende. Jeg har imidlertid ikke villet ofre noget paa Nøjagtighedens Alter. Jeg smigrer mig ikke med at have faaet alt med, men dog vistnok alt det vigtigste. Det drejer sig nemlig for mig om at bibringe Læserne det Indtryk, at denne Sygdom overalt viger tilbage for den fremadskridende Civilisation, at den — om jeg saa maa sige — trænges ud imod Øst, hvor Bondebefolkningens Forhold vist lader meget tilbage at ønske, specielt med Hensyn til Korntørring, Kornrensning og Brødbagning. Taube angiver, at Lifland, hvor Befolkningen al Tid har tørret sit Korn, aldrig har kendt Ergotisme. Men samtidig haaber jeg at have bibragt Læserne det Indtryk, at der vedvarende imellem de store Epidemier er forefaldet enlige Tilfælde eller højst Familieepidemier, som Læger, der praktiserede i Egne, hvor de havde haft Lejlighed til at observere større Epidemier, med Lethed have kunnet diagnosticere, men som andre Læger, der ikke have været saa heldigt (eller rettere uheldigt) stillede, have kunnet tage fejl af.

Det er min Overbevisning, at Ergotismen er den

[1]) Landwirthschaftliches Wochenblatt f. Schleswig-Holstein. Nr. 14, p. 146. (Kobert.)

ætiologiske Faktor for en Del af, maaske de fleste af de Sygdomstilfælde, der beskrives som Akrodyni, Raynauds Sygdom og Erytromelalgi.

Jeg skal nedenfor ganske løselig rekapitulere vort Kendskab til de tre nævnte Sygdomme.

Akrodynien

var en Sygdom, der ganske pludselig dukkede op i Paris i „Infirmerie Marie-Thérèse“ (for gamle Folk) i Aaret 1828. Om Vinteren gik Epidemien atter lidt ned ad Bakke, men atter til Vejrs igen ved Foraarstide. Man mente den udslukt ved den strenge Vinter 1829—30; men der observeredes dog endnu nogle Tilfælde i Aarene 1830—31; senere blev der ikke mere Tale om den; Sygdommen er senere aldrig observeret[1]). Chomel og Récamier tilskrev Sygdommen Nydelsen af forandrede Kornstoffer, og man sammenlignede den med Pellagraen, som jo vistnok er foraarsaget af en giftig Cereal-Parasit.

Af den Beskrivelse, Rayer giver af Sygdommen, fremgaar det, at Hovedsymptomerne vare Smerter og Soven (engourdissements) i Underekstremiteterne og erytematøse Pletter, der i sjældne Tilfælde optraadte med Sortfarvning af Epidermis.

Fra ovenomtalte Lemmestiftelse bredte den sig til flere Kvarterer i Byen. I en enkelt Kaserne angreb den 560 af 700 Mand. Gennemlæser man Rayer's Beskrivelse (R. behandlede selv flere af Patienterne paa Hôpital St. Antoine — et Varsel!) saa standser man overrasket ved en Mængde Symptomer, der erindre om Kriebelkrankheit: Brækninger, Koliker, Diarroe, røde, grædende Øjne og en Slags Opspændthed (bouffisure) af

---

[1]) Litteraturangivelser findes hos Rayer: Maladies de la peau. Paris 1835. S. 893.

Ansigtet, et Fænomen, der kunde strække sig til andre Regioner. Som Dermatolog lægger Rayer naturligvis Hovedvægten paa Erytemerne, der i tidligere Epidemier af Ergotisme ere blevne negligerede, uagtet de ret jævnlig ere observerede. Han omtaler ligeledes den deskvamative Dermatitis. I Hænder og Fødder føltes der Soven, Myrekryben og af og til jagende Smerter. En Følelse af Kulde og senere brændende Varme nødte af og til Patienterne til at stikke Fødderne udenfor Sengen. Nogle Patienter kunde ikke taale det mindste Tryk paa disse Dele; hos andre sov Fødder og Hænder, og Følelsen var næsten udslukt; andre led af en veritabel Lamhed med Kontrakturer og Afmagring af Lemmerne, der dog af og til rystedes af Skælven og smertefulde, jagende Smerter. Ogsaa de lumske Tilbagefald efter tilsyneladende Helbredelse beskrives. Rayer sammenligner Sygdommen med Pellagra og vover ogsaa en Samstilling med Ergotismen uden dog at erklære sig for Identiteten. Læsere, der have haft Taalmodighed til at følge min Udvikling af Ergotismens Historie, ville vel næppe tvivle herom.

Raynauds Sygdom.

Det var i 1862, at Raynaud først opstillede det nye Sygdomsbegreb, af hvilket han har givet en saakaldet „klassisk“ Beskrivelse.

Naturligvis er der senere en Del Forfattere, som jeg ikke her skal opholde mig ved, der have publiceret Tilfælde, der mentes henhørende under Raynaud's nye Sygdomstype. Jeg skal kun kritisere Raynaud's eget

[1]) L'Asphyxie locale et la gangrène symétrique. Paris 1862. Tilgængelig for danske Læsere i Oversættelse (Uddrag) af Schouboe — Bibl. f. Læger 1869, S. 247.

Arbejde, eftersom det er der, vi kunne vente at finde den rigtigste Beskrivelse og Diagnose.

I al Almindelighed forekommer det mig, at jeg ingensinde har læst et saa „klassisk“ Makværk af en Monografi. Af de 25 Sygehistorier, han beretter, ere kun 5 hans egne; de andre ere samlede paa Maa og Faa, nogle af dem endog (de 6 sidste) fra det 17de og 18de Aarhundrede. Jeg skal kortelig referere hans Tilfælde. I sin Omtale af Ætiologien kan han naturligvis ikke selv undgaa at nævne Ergotismen. Han gør det med den Indledning:

„S'il est une chose singulière, après les occasions fréquentes, qu'on a eues d'observer cette singulière intoxication, après les nombreuses monographies dont elle a été l'objet; c'est de voir, combien peu nous sommes avancés sur son compte.“

For at hjælpe os med Differentialdiagnosen gør han opmærksom paa, 1) at den gangrænøse Ergotisme langt hyppigere angriber Underekstremiteterne end Overekstremiteterne, og 2) støttende sig paa Noel's Beskrivelse af Epidemien i Orleans 1710 paastaar han, at Ergotismen aldrig angriber Kvinder eller i det højeste dog kun Smaapiger. (Af R.'s Ptt. er 20 Kvinder, 5 Mænd).

Dette er en meget uheldig Vildfarelse. Ergotismen forskaaner ingen Alder, intet Køn, selv om den har sin Forkærlighed for Folk, der leve under visse Forhold. Og det er mer end et Fingerpeg, at de fleste Tilfælde af Raynaud's „nye Sygdom“ begynde om Efteraaret eller Foraaret, ligesom Ergotismen især i November. Skønt han nu altsaa selv burde have tænkt paa Ergotisme, bemærker man dog, at der kun i 4 Tilfælde er bleven undersøgt i Anamnesen, hvorvidt Patienterne kunde antages at lide af Ergotisme; i disse 4 Tilfælde kunde intet oplyses.

Af RAYNAUD's Sygehistorier ere straks Numrene IX, XII og XV *utvivlsomme* Ergotismeforgiftninger.

Nr. IX er en Pt. fra Limoges[1]); hun har i 16 Maaneder alene spist Rugbrød, et Brød, der ellers foragtes der paa Egnen, men som hun nu imidlertid har faaet Smag for. R. mener, at denne Pt. ikke har Ergotismesymptomer og stræber udtrykkelig at bevise dette af den Omstændighed, at Sygdommen vedvarer 3 Aar efter Nydelsen af det inkriminerede Rugbrød; thi efter hans Mening eksisterer der ingen kronisk Ergotisme.

Nr. XII er et Barn (1860) fra Cevennerne[2]) der var bleven opfødt med Kastanier og et Brød lavet af Boghvede og Rug.

Nr. XV er en Barselpatient, der fødte $^{28}/_{11}$ 1860 og under Fødselen fik $1^1/_2$ gram Sekale.

De første Symptomer paa den saakaldte RAYNAUD'ske Sygdom optraadte den 18de Februar. Af Hensyn til den lange Tid, der forløber, og den lille Dosis mener formodentlig R., at Ergotismemulighed er udelukket. Hertil er imidlertid at bemærke, at obstetricisk Ergotisme er set med langt mindre Dosis. ROBERT (de Langres) har meddelt[3]) et Tilfælde, hvor 60 centigram Sekale gav Gangræn kort Tid efter Fødselen, saa at Pt. døde en Maaned efter. Den Læge (HOSACK), der kaldte „Pulvis ad partum“ for: „Pulvis ad mortem“[4]) maa vel have oplevet noget, der har berettiget ham til denne knusende Fordømmelsesdom.

Hvem kender de puerperale Psykosers Ætiologi?

---

[1]) Af min historiske Oversigt vil man kunne se, at Limoges er et gammelt Ergotismearnested.

[2]) Ligeledes et gammelt Ergotismefokus.

[3]) Gazette médicale 1832, p. 319.

[4]) HUSEMANN: Toxicologie. Berlin 1862. S. 361.

Raynaud nævner dernæst en aldeles typisk Sygehistorie, han selv har observeret, hvor en Kvinde fra Auvergne en Maaned efter sin Ankomst til Paris 1. Februar 1854 blev angrebet af Ergotismesymptomer. R. søger at bortforklare Tilfældet ved Hjælp af et Brev fra en Læge i Pt.'s Landsby, i hvilket Brev det siges, at bemeldte Læge aldrig har observeret noget Tilfælde af Ergotisme og kun en Gang Sekale i Rugen i ringe Mængde. Dette Brev kunde vist bedre benyttes til at bevise, at Landsbylægen var en daarlig Observator, end til at bevise, hvad R. ønsker, at der i 1854 ikke var Ergotisme i Auvergne[1]).

Der citeres dernæst 2 virkelige Tilfælde af Ergotisme hos 2 Brødre, der 1. Marts 1855 kom ind paa Hôpital des enfants. Den ene var 12, den anden 14 Aar. De kom fra en Landbrugskoloni i Gien (Loiret). Det var ægte Ergotismetilfælde; det var jo desuden det rigtige Sekaleaar (1855). Der var 36 Børn i Kolonien; men kun 2 bleve angrebne af Sekalegangrænen, uagtet de alle levede under samme Forhold[2]).

Gennemgaaende kan der udsættes noget paa alle R.'s 25 Patienter.

Nr. 1 er en simpel „doigts morts", der har eksisteret siden Barnealderen; Nr. 2 ligesaa.

Nr. 3 er formodentlig et Tilfælde af Hysteri; Nr. 4, ligesom Nr. 3, et Tilfælde af „Syncope locale" i et **enkelt** Lem.

Nr. 5 bærer den mistænkelige Titel **Aménorrhée,** asphyxie locale des 4 extrémités. Hvem ved, om ikke den 18-aarige Linnedsyerske, der er Tale om, har for-

---

[1]) Af den historiske Oversigt fremgaar det, at der i al Fald i 1855 var Ergotisme i Haute Loire, som støder op dertil.

[2]) Noget, der altsaa er observeret i de fleste velbeskrevne Epidemier.

søgt at skaffe sig sin Menstruation igen paa en Maade, hun maaske ikke har villet tale til R. om. Det hedder saa mistænkeligt, at hendes Regler standsede lidt efter lidt efter Moderens Død, og „en Maaned efter saa Louise, at hendes Fingre bleve gule etc.“

Nr. 6 er fra Nantes, der ogsaa ligger nær ved et gammelt Ergotismearnested.

Nr. 10 er en Pt. fra Montpellier fra det mistænkelige Aar 1853. Beskrivelsen af hendes Tilstand, Ansigtsudtryk og Klageskrig minder om det, vi have reproduceret om Middelalderens Epidemier. Der kom Gangræn af Tæerne og senere Død.

Nr. 16, der benævnes: „Gangrène idiopathique des 4 extrémités, ressemblant à l'ergotisme gangréneux, synes at være et Tilfælde af Endarteritis obliterans syphilitica.

Nr. 18 er en almindelig Forfrysningsgangræn.

Nr. 19 er klinisk set et næsten typisk Ergotismetilfælde hos en 32-aarig, vagabonderende Kvinde.

Endelig er der de 6 „Observations douteuses“, der ere — om muligt — det svageste Punkt i denne mærkelige Monografi.

Nr. 20 er en fuldstændig krønnikemæssig affattet Sygehistorie fra 1629, der gerne kunde være et Tilfælde af Ergotisme.

Nr. 21 er en Patient fra Nassau (gammelt Ergotisme-Fokus) fra ca. 1685.

Nr. 22 et Barn paa 3 Aar.

Nr. 23 er et 3-Aars Barn fra 1803 fra la société de médecine du département de l'Eure (Eure et Loire er et gammelt Ergotismefokus).

Nr. 24 er en Pige fra samme Sted.

Nr. 25 er en 7-aarig Pige, der i 1689 i Bourgogne mistede bægge Armene i Albuen.

Med dette svage, heterogene Materiale søger R. at

begrunde sin Opstilling af et helt nyt Sygdomsbegreb. Det lønner næppe Umagen at gennemsøge de senere beskrevne Tilfælde af „Asphyxie locale avec gangrène des extrémités“; naar den „klassiske“ Beskrivelse af Sygdommen er et saadant Makværk[1]).

Som Svar paa denne ublide Bedømmelse af Raynaud og hans Værk formoder jeg, at Obstetrikere og Gynækologer ville tale om deres Erfaringer om den fareløse Anvendelse af Sekale og Ergotin i endogsaa meget høje Doser.

Hertil er imidlertid at bemærke:

1) at man maa huske paa, at der desuagtet er noget, vi kalde for Idiosynkrasi, hvilket med andre Ord vil sige, at man kan observere Forgiftninger ved saa ringe Dosis, at vor Forstaaelse deraf glipper.
2) at Sekale væsentlig kun udfolder sine giftige Virkninger, naar f. Eks. en fattig Befolkning i længere Tid har lidt af Hunger. Selv under saadanne Forhold angriber Ergotismen ikke alle de udsatte Individer, men kun de prædisponerede, d. v. s. de slettest ernærede.

I Overensstemmelse hermed bør vi vente at kunne observere Forgiftningstilfælde hos sekale-behandlede Patienter, hvis Forhold ligner Hungertilstanden. Saaledes har f. Eks. Hermann observeret[2]), at selv mindre Doser af Sekale, der hos sunde Mennesker ikke give Anledning til nogen som helst Symptomer, derimod straks lade disse bryde frem, hvis Patienterne i Løbet af de næste Maaneder efter Giftens Absorption angribes af

[1]) Herhjemme har, saavidt jeg ved, kun Schouboe beskrevet et Tilfælde af lokal Asfyksi, hvor den truende Gangræn trak over. Samme Sted berettes om et Tilfælde hos Weyhe med virkelig Gangræn. — Hosp.-Tid. 1869, S. 19.

[2]) St. Petersburger medic. Wochenschrift. (e. Kobert.)

en eller anden svær. febril Sygdom, Plettyfus, Tyfus, Kopper el. l. Dette har dog ikke forhindret en Forsker i: i syv Skrifter at anbefale Sekale mod Tyfus; han har endogsaa forelagt Pariser-Akademiet sine Afhandlinger. Kobert karakteriserer det med Rette næsten som Mord. Heldigvis dekomponeres Sfacelinsyren saa hurtig, at der, naar Præparatet har henligget i 9 Mdr. endnu kun er Spor, men efter 2 Aars Forløb ikke Spor af Giften tilbage.

Der er dog ogsaa Gynækologer, der bryde Staven over Sekale. Dr. Leop. Meyer har venligst gjort mig opmærksom paa en Opsats af Landau[1]), der melder om 2 Sektioner med Fund af Degeneratio cordis, til Grund for hvilken kun en langvarig forudgaaende Brug af Ergotin kunde formodes at ligge.

Landau erklærer tydelig, at en metodisk Ergotinbehandling er identisk med en kronisk Ergotinforgiftning. Gennem hans Udtalelser sporer man tydelig en Lyst, som han ikke vover at tilfredsstille, til at gøre skarp Front mod Anvendelsen af Sekale overhovedet.

Erytromelalgien.

Først i 1872[2]), senere 1878 i en udvidet Meddelelse[3]) har Weir-Mitchell givet den „klassiske“ Beskrivelse af en Sygdom, for hvilken han danner det forfærdelige Navn Erytromelalgi[4]) = rød Smerte eller smertefuld

---

[1]) Zur Prognose d. Myomoperationen. Centralblatt f. Gynäkologie 1889, S. 171.

[2]) Philadelphia Times 1872, S. 81 og 113.

[3]) American journal of med. sciences 1878. LXXI. 1.

[4]) ἐρυθρος = rød.
μέλος = Lem.
ἄλγος = Smerte.

Rødme i Lemmerne. Weir-Mitchell mødte op med 6 egne og 5 fremmede Tilfælde.

Efter hans Beskrivelse angriber Sygdommen fortrinsvis kun Mænd, begynder sædvanlig efter et let febrilt Ildebefindende eller en stærk Legemsanstrengelse med heftige Smerter i en eller bægge Fødder, sjældnere Hænderne. Disse Smerter kunne brede sig centripetalt opefter til Hofterne, men holde sig sædvanligvis til Fødderne eller til enkelte Steder paa dem.

Smerten, der af de fleste senere Forfattere udtrykkelig beskrives som brændende, forværres ved Staaen og Varme, hvorfor Sommeren ofte er værst for Patienterne. Horizontalt Leje og Kulde lindrer Smerterne. Efter nogen Tids Forløb viser der sig en kongestiv Rødme paa de angrebne Steder, som i lettere Tilfælde kun optræder forbigaaende efter Anstrengelser, men ved oprejst Stilling, i sværere og kroniske Tilfælde bliver ved at holde sig med vekslende Styrke og fra Tid til anden træder stærkere frem med synlig Fyldning af Venerne, Pulseren af Arterierne og Temperaturforhøjelse af de angrebne Steder.

Sygdommen har et eminent kronisk Forløb gennem flere Aar med vekselvis Bedring og Forværrelse. I 1880 fremkom Lannois[1]) med 5 nye Tilfælde samt et Par tvivlsomme. Efter ham har Woodnut[2]), Morgan[3]), Anché og Lepinasse[4]), Gerhardt[5]), Senator, Bernhardt, Haslund[6]),

---

[1]) Paralysie vaso-motrice des extrémités ou Erythromélalgie. Paris 1880.

[2]) Journal of nervous and mental diseases 1884, p. 627.

[3]) Lancet 1892, p. 10 (beskriver 4 Patienter).

[4]) Revue de médecine 1890 (har jeg ikke kunnet finde paa angivne Sted).

[5]) Berl. klin. Wochenschrift 1892, S. 1125—27—29—46 og 1230.

[6]) Hospitalstidende 1893, Nr. 24.

Bardenheuer og Nieden[1]) samt Staub[2]) beskrevet enlige Tilfælde, med Hensyn til hvilke de sluttede sig til Mitchell's nye Sygdomsbegreb.

Gennemlæser man disse Sygdomstilfælde, da forbavses man over den slaaende Lighed, Symptomerne frembyde med den letteste Grad af Kriebelkrankheit. Ogsaa det kroniske Forløb med afvekslende Remissioner og Eksacerbationer minder aldeles om Ergotismen.

I de enkelte Tilfælde er det let at udpege enkelte Momenter, der Ord til andet genkalde Symptomer, der ere skildrede i min historiske Oversigt.

Gerhardt's Pt. hører maaske endda til anden Grad af Ergotisme, idet han frembød baade Hovedpine, Svimmelhed, gentagne Besvimelser og Hjertebanken og senere efter Eulenburg's Udsagn fik en svær Cerebrallidelse med Forvirring og Hallucinationer. I Anamnesen tales der om, at Pt. led af Blodbrækninger, men hvorvidt der mod disse er anvendt Sekale, nævnes ikke. Paa Ergotisme har ingen af Forfatterne tænkt.

Senator's Pt. er en Postkonduktør, der bliver pludselig syg i September Maaned (den specifike Ergotisme-Maaned).

Og Nieden's Afhandling er udtrykkelig skreven for at gøre opmærksom paa den sandsynlige Sammenhæng mellem Erytromelalgien og Synstab paa højre Øje. Det ramte en Bjergmand fra Bochum-Egnen; han blev første Gang pludselig syg i Oktober 1890, fik Recidiv i Oktober 1891 og senere gentagne Recidiver i 1892 og 1893. Nieden's Tilfælde lader hos mig ingen Tvivl tilbage om Identiteten af Erytromelalgi og Ergotisme.

---

1) Archiv für Augenheilkunde. Separataftryk. 1894.

2) Verhandl. d. deutsch. dermatol. Gesellschaft. Breslau 1894. S. 429.

Jeg har ogsaa ondt ved at forstaa, hvorfor der ikke skulde forekomme sporadiske Tilfælde af denne Sygdom imellem de enkelte Epidemier.

Epidemierne have jo fortsat sig lige ned til vore Dage.

Endnu den Dag i Dag ser man i fugtige Somre efter kolde Vintre Sekale optræde i Rugen. Er Civilisationen end i Almindelighed gaaet saa langt frem, at en Gentagelse af Middelalderens rædselsfulde „St. Antonius-Ild" ikke mere er at befrygte, saa kan det dog paa den anden Side godt ventes, at der hos en fattig Djævel, der ikke har Tid til at vente med at benytte den friske Rug, indtil den er bleven tørret og renset — eller hos en ulykkelig Patient, der har faaet mere Sekale, end hun af en eller anden Grund kan taale, kan optræde Symptomer paa den nyere Tids lige saa sørgelige „Kriebelkrankheit".

Og det er mit stille Haab, at dette mit Arbejde maa vække mine Kollegers Interesse for en alvorlig Revision af Sekalespørgsmaalet.

Maatte saa eventuelt ikke alene de af mig her nævnte Sygdomme blive inddragne i Undersøgelsen, men tillige alt, hvad der gaar under Navn af Akroparæstesier og Akrotrofoneuroser[1]) blive underkastede en kritisk Sigtning.

---

[1]) Zambaco: De la gangrène spontanée produite par perturbation nerveuse. (Thèse de Paris 1873.)
de Viville: Contribution à l'étude des gangrènes des pieds, d'origine nerveuse. Thèse de Paris 1888.
Lancereaux: Des trophonévroses des extrémités ou acrotrophonévroses. Semaine médicale 1894. S. 261.

Résumé.

I. Det middelalderlige Begreb *Ignis sacer* svarer ret godt til det moderne Begreb „Gangræn“.

Betegnelsen *Ignis sacer* bruges lige saa vel om den ved Sekaleforgiftning som om den ved arteriel Emboli eller obliutererende Arterioskleroserings fremkaldte Gangræn, tager altsaa ikke Sigte paa nogen bestemt Aarsag.

II. Hvor *Ignis sacer* optræder epidemisk, benævnes den *Ignis* S^{ti} *Antonii* og skyldes da al Tid Sekaleforgiftning (Ergotisme).

III. Ergotismen er ingenlunde nogen uddød Sygdom. I det 19de Aarhundrede er der ikke taget tilstrækkeligt Hensyn til den *sporadiske Ergotismes Betydning* for Ætiologien af visse Sygdomme, specielt *Akrodynien*, den *symmetriske Gangræn af Ekstremiteterne* (Raynaud) og *Erytromelalgien*.

Fr. Bagges Bogtrykkeri

